

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY
PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

PETR NIKOLAJEVIČ SAVICKIJ
A PRAŽSKÁ RUSKÁ EMIGRACE

Bakalářská diplomová práce

Vypracovala: Ivana Kyrlová

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Komendová, Ph.D.

2008

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 25. 3.2008

.....
podpis

Děkuji Mgr. Jitce Komendové, Ph.D. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské diplomové práce poskytla.

.....
podpis

Obsah

Úvod	5
Základní charakteristika použitých pramenů	6
1. Fond Petra Nikolajeviče Savického v archivu Slovanské knihovny (SLK)6	
2. Osobní spis P. N. Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV v Národním archivu ČR (NACR)	6
3. Společnost Memorial	6
1. Biografické údaje Petra Nikolajeviče Savického	8
1.1. Od narození do příchodu do ČSR	9
1.2. Od příchodu do Prahy po zatčení NKVD	10
1.3. Věznění v Gulagu.....	16
1.4. Období od návratu z Gulagu do smrti	19
2. Organizace pražské ruské emigrace, s nimiž Savickij spolupracoval	22
2.1. Ruská akce	22
2.2. Zemgor	24
2.3. Ruská lidová univerzita.....	24
2.4. Ruské reformované reálné gymnázium v Praze.....	25
2.5. Ruská právnická fakulta.....	26
2.6. Archeologický institut N. P. Kondakova	27
2.7. Ruský institut zemědělského družstevnictví	28
2.8. Ruský zahraniční historický archiv	28
2.9. Svaz ruských spisovatelů a žurnalistů.....	29
3. Základní charakteristika eurasijství a dílo Petra Nikolajeviče Savického	30
3.1. Eurasijství.....	30
3.1.1. Počátky eurasijství	30
3.1.2. Základní principy eurasijství.....	31
3.1.3. Vrchol eurasijství	32
3.1.4. Rozkol eurasijství a jeho konec.....	33
3.2. Dílo Petra Nikolajeviče Savického	34
3.2.1. Teorie eurasijství.....	35
3.2.2. Vztah k bolševismu	36
3.2.3. Náboženství.....	37
3.2.4. Geografie, geopolitika, historie.....	38
3.2.5. Stát Eurasie.....	39
3.2.6. Verše	40
3.2.7. Smysl životního díla Petra Nikolajeviče Savického?	42
Závěr	45
Резюме	47
Bibliografie	52
Život Petra Nikolajeviče Savického ve fotografiích	56

Úvod

Předmětem a základním cílem této práce je zmapovat život a dílo Petra Nikolajeviče Savického, který byl vůdčí osobností eurasijského hnutí. To bylo spolu s tzv. smenovechovstvím jedním z nejvýraznějších myšlenkových proudů ruské emigrace po revoluci 1917 nejen na území tehdejšího Československa, ale i v dalších evropských zemích.

Život a dílo Petra Nikolajeviče Savického nebylo doposud uceleně monograficky zpracováno. Z českých autorů se Savickým nejvíce zabýval Emil Voráček ve své knize *Eurasijství v ruském politickém myšlení* a pak také J. Sládek, který zpracoval fond P. N. Savického ve Slovanské knihovně. Podle slov ředitele knihovny Lukáše Babky by měla do konce roku 2008 vyjít o Savickém publikace ve formě disertační práce. V ruském prostředí je největším odborníkem na Savického geopolitik a neoeurasijec A. G. Dugin. Ve svém díle zaměřeném na eurasijství se však doposud Savickému samostatně nevěnoval. V ostatních případech se ruská literatura o Savickém zmiňuje většinou ve spojitosti s emigrací a eurasijstvím, často však pouze na úrovni slovníkových hesel.

Práce je rozdělená do tří tématických celků, přičemž nejdůležitější částí práce je první kapitola, ve které se věnuji biografii P. N. Savického. K jejímu zpracování jsem využila především materiály z fondu P. N. Savického ve Slovanské knihovně. Dalším důležitým pramenem, který mi při sestavování biografických dat pomohl, byl osobní spis P. N. Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV, který je uložený v Národním archivu České republiky. Oběma těmito pramenům se podrobněji věnuji v následující podkapitole.

Druhou část práce tvoří stručná charakteristika nejvýznamnějších emigrantských institucí, s nimiž Savickij v Československu spolupracoval. Záměrem této kapitoly je představit Savického jako mimořádně erudovaného člověka a také jeho aktivitu v prostředí emigrantské Prahy.

V poslední části práce se zabývám tvorbou Savického a také jeho „životním dílem“ - eurasijstvím. Toto téma je nesmírně složité a rozsahově by

vydalo na samostatnou práci. Proto se zaměřuji především na eurasijství Savického a ostatní jeho tvůrce, spolutvůrce a přívržence jsem nucena opomenout.

V následující podkapitole charakterizuji prameny, ze kterých v této práci čerpám. Ráda bych uvedla ještě jeden velmi cenný zdroj, ke kterému jsem se bohužel nedostala. Jedná se o archivní materiály uložené ve Státním archivu Ruské federace v Moskvě (ГАРФ).

Základní charakteristika použitých pramenů

1. Fond Petra Nikolajeviče Savického v archivu Slovanské knihovny (SLK)

Jedná se o osobní fond Savického v rozsahu 22 kartónů, který byl uspořádán J. Sládkem. Většina materiálů spadá do období od počátku 20. let až do konce 50. let. Fond obsahuje korespondenci (osobní, rodinnou, profesní), osobní doklady Savického a členů jeho rodiny, rukopisy jeho prací a také malý archiv s eurasijskou tematikou. V souvislosti s mou prací jsem se zaměřila především na rodinnou korespondenci, zejména pak na dopisy, které posílal své rodině z gulagu.

2. Osobní spis P. N. Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV v Národním archivu ČR (NACR)

Tento spis zahrnuje jednu složku, která je věnována zatčení Savického v roce 1961. Obsahuje rozsudek, odvolání, zamítnutí odvolání, rozhodnutí o udělení amnestie a další informace spojené s průběhem jeho věznění v letech 1961 - 1962. Některé dokumenty ze složky byly vedeny jako tajné, zejména hodnocení Savického jako vězně.

3. Společnost Memorial

Ruská společnost Memorial byla založena s cílem uchovávat osobní vzpomínky na politické represe v bývalém Sovětském svazu. Tato organizace

zaměřuje na ochranu lidských práv, výzkumnou a osvětovou činnost. Vytvořila také obsáhlou internetovou databázi obětí stalinských represí a vzpomínek přeživších, která je k dispozici www.memo.ru. Největším nedostatkem tohoto zdroje je možnost selhávání lidské paměti s odstupem času a s tím spojené riziko subjektivního výkladu. Ve své práci proto uvádím pouze ty informace, které se mi podařilo ověřit z jiných zdrojů.

1. Biografické údaje Petra Nikolajeviče Savického

Záměrem této kapitoly je podat ucelený přehled o životě Petra Nikolajeviče Savického a klást přitom důraz hlavně na jeho působení v tehdejší Československu. Tomu jsem přizpůsobila i zjednodušující periodizaci jeho života, který jsem pro potřeby této práce rozdělila na základě jeho činnosti a životních událostí na čtyři období:

- období: 1895 – 1921
- od narození Savického do jeho příchodu do ČSR
- období: 1921 – 1945
- od jeho příchodu do ČSR do zatčení
- období: 1945 – 1956
- věznění v gulagu
- období: 1956 – 1968
- od návratu do ČSR do jeho smrti

Život P. N. Savického by se dal rozdělit i na jiná období (např. z hlediska jeho díla a přístupu k eurasijství), ale vzhledem k tomu, že eurasijstvím se v této práci budu zabývat spíše okrajově, zvolila jsem periodizaci první.

Podat ucelený přehled života člověka, který o svém pobytu v gulagu neseptal žádné vzpomínky a podobně tak ani nikdo z jeho nejbližšího okolí, je značně obtížné. Co se tohoto životního období P. N. Savického týká, vycházím zejména z jeho rodinné korespondence, která však pochází až z posledních let jeho věznění nebo z doby pozdější. Zanedbatelný samozřejmě není ani popis života v gulagu v jeho verších, za které si vysloužil další věznění, tentokrát však již ne v Sovětském svazu, ale v Československu.

1.1. Od narození do příchodu do ČSR

Petr Nikolajevič Savickij se narodil 18. července 1895¹ v rodinné usedlosti Saviščevo v Černigovské gubernii (dnešní Ukrajina) v rodině šlechtice Nikolaje Petroviče Savického a jeho ženy Uljany. Statkář N. P. Savickij byl maršálkem šlechty Černigovského újezdu a členem Státní rady.²

V roce 1906 Petr Nikolajevič Savickij nastoupil na Černigovské klasické mužské gymnázium, které úspěšně zakončil v roce 1913. V tomtéž roce nastoupil na Ekonomickém oddělení Petrohradského polytechnického institutu - obor politická ekonomie a hospodářská geografie. Po absolvování zůstal na tomto ústavu jako stipendista v přípravě na vědeckou činnost. Mezi lety 1916 - 1917 pracoval v Kristianii (dnešní Oslo) jako zástupce obchodního ataše při ruském velvyslanectví v Norsku.³

Po svém návratu do Ruska se stáhl na jih země na Krym, kde se dal v roce 1919 do služeb Dobrovolnické armády generála Denikina. Poté, co ho kontaktoval jeho bývalý učitel Petr Struve, ministr zahraničí Denikinovy vlády, se stal Savickij jeho tajemníkem. V této funkci vykonal cesty například do Itálie či Francie. Po porážce Wrangela v roce 1920 se dostal společně s ustupující bílou armádou do Turecka. Během jeho pobytu na poloostrově Gallipoli ho opět kontaktoval Struve. Savickij přijal jeho pozvání do Sofie, kde začal pracovat jako redaktor v Struveho časopise *Русская мысль*.⁴ V tomto časopise na počátku roku 1921 publikoval recenzi⁵ na článek N. S. Trubeckého *Европа и Человечество*, kterou je možné chápat jako položení základů myšlenky eurasijství. V roce 1921 spolu s dalšími autory vydal v Sofii první čistě eurasijský sborník *Исход к Востоку*.

Pro pochopení Savického názorů a životních postojů je nezbytné alespoň ve zkratce vysvětlit podstatu eurasijství.

¹ SLK, T-A/Sav 157/2- VII , v některých pramenech jsou uvedena i jiná data (např. 3.5.)

² SLK, T-A/Sav 5/7-I, Voráček, Emil: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 292

³ SLK, T-A/Sav 157/2- VII

⁴ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>, 10. 2. 2008

⁵ Европа и Евразия, опубликовано в Русской мысли, 1921, №№ 1,2

Eurasijství je myšlenkový proud, který se v různých oblastech vědy snaží dokázat to, že Rusko nepatří ani do Evropy, ani do Asie. Je to samostatný „kontinent“ se svébytnou historií a kulturou. Eurasijci vycházeli ze slavjanofilských názorů a společně se slavjanofily viděli hlavní příčinu špatného stavu ruské společnosti hlavně v její evropeizaci. Narozdíl od slavjanofilů ale kladli důraz na asijské kořeny ruské (eurasijské) společnosti. Savickij sám sebe celý život označoval za восточника.⁶ Až do své smrti věřil v silné Rusko-Eurasii a chtěl se vrátit do vlasti i přesto, že byli u moci bolševici. Je však ještě nutné si uvědomit, že eurasijství je myšlenkový proud vytvořený v emigraci lidmi, kteří museli z donucení opustit svou zemi, lidmi, kteří se snažili nějak vypořádat s tím, co se dělo v Rusku, s revolucí a s bolševismem. Nejen vypořádat, ale také vše pochopit.

Po neshodách se Struvem a zřejmě na pozvání profesora Lomšakova odchází P. N. Savickij do Prahy, kde se díky Masarykově ruské politice vytvořila živná akademická půda. V Praze se definitivně usadil v prosinci roku 1921. Později se sem přistěhovali i jeho rodiče a budoucí žena, se kterou se seznámil ještě v Rusku.⁷

1.2. Od příchodu do Prahy po zatčení NKVD

Pokud se chci věnovat působení P. N. Savického v ČSR, je toto období tím nejdůležitějším. V životě Savického znamenalo vrchol jeho eurasijské tvorby i ostatní vědecké a akademické činnosti. Právě eurasijství bylo oblastí, která ho zaměstnávala nejvíce (samozřejmě neplacenou). Aby zlepšil své a později rodinné příjmy, věnoval se zejména pedagogické činnosti. O jeho všestranném zaměření a mimořádné vzdělanosti svědčí také jeho členství v mnoha spolcích a organizacích

⁶ V jednom dopise z r. 1955 se mi podařilo najít krásný případ, který ilustruje jeho do jisté míry vyhrčené názory. Jde o to, že se musel v táboře oholit a komentuje to slovy: «...это придаёт мне молоджавости, но и вносит в мою внешность «западническую» черту. И это мне не нравится. Я был восточником всю мою жизнь, и остаюсь им теперь.»....SLK, T-A/Sav 141/2-VI

⁷ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

spojených s životem emigrantské Prahy, a kterým se v této a dalších kapitolách budu věnovat.

Emigranti se z Turecka do ČSR dostávali dvěma způsoby: buď lodí do Terstu a pak dále vlakem nebo celou cestu vlakem. Po příjezdu do českých zemí byli dopraveni do některého z karanténních středisek, která byla situována na různých místech v Československu. Teprve z nich pak mohli emigranti pokračovat dál, většinou do Prahy.⁸ Jaké byly první okamžiky P. N. Savického po jeho příjezdu se mi zjistit nepodařilo. První zmínkou o jeho působení na území tehdejší ČSR je informace o tom, že už 18. února 1922 byl jmenován soukromým docentem na Katedře politické ekonomie a statistiky Ruské právnické fakulty a byl zařazen mezi její učitele.⁹ Když vezmeme v úvahu, že se do Prahy dostal v prosinci 1921, svědčí to o tom, že se ve zdejším prostředí adaptoval poměrně rychle. Podle názoru jeho syna mu v tom opět pomohl Struve, který jej zřejmě doporučil jako svého velmi talentovaného a schopného žáka.¹⁰ Rok po vydání prvního eurasijského sborníku vychází v Berlíně další s názvem *На путях. Утверждение евразийцев*.

V roce 1923 odjel na šest měsíců do Berlína, kde byl jmenován docentem Ruského vědeckého ústavu na Katedře hospodářského zeměpisu.¹¹ Od roku 1925 pracoval jako profesor téhož oboru v Institutu zemědělského družstevnictví v Praze.¹²

Období poloviny 20. let je životě Petra Nikolajeviče spojeno s vrcholem eurasijství. Vychází další eurasijské sborníky (*Евразийский временник, кн. 3 и 4, опубликованы в Берлине*). Savickij v té době píše eseje a přednáší, společně s ostatními přívrženci eurasijské myšlenky je v kontaktu s eurasijskými skupinami v jiných zemích. Jeho snem je úspěch eurasijství v Sovětském svazu. Uvěřil, že v Rusku se zformovala tajná eurasijská skupina, se kterou navázal kontakt. Tato skupina ho v roce 1926 pozvala na tajné setkání, které bylo podobně jako celá

⁸ Kopřivová, A.: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52), Praha 2001, str. 12-13

⁹ SLK, T-A/Sav 3/1-I

¹⁰ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

¹¹ SLK, T-A/Sav 2/3- I

¹² SLK, T-A/Sav 157/2- VII

skupina organizováno pod taktovkou GPU. Ve svých vzpomínkách Savickij popisuje, že si byl vědomý toho, že je v Moskvě sledován, ale myslel si, že své pronásledovatele setřásl. Podle slov jeho syna je to docela možné, protože GPU stejně věděla o místě konání setkání.¹³ Z toho, že se mu podařilo vycestovat do Moskvy a vrátit se bez úhony zpět, se dá usuzovat, že ač se orgány sovětské moci o eurasijství důkladně zajímaly, samotného Savického zřejmě za nebezpečného člověka nepokládaly. Koneckonců si to vybraly později, v roce 1945. V rozsudku z roku 1961 je jeho činnost formulovaná poněkud jinak: „*Po Velké říjnové socialistické revoluci se postavil do řad bělogvardějců, emigroval do ČSR a vysílal odtud v době prvé republiky do Sovětského svazu špiony.*“ V další části rozsudku se pak píše, že tyto agenty, které vybíral z řad bílých důstojníků posílal do Moskvy s „*nepřátelskými úkoly*“. O jaké úkoly mělo jít, ale zmínka v textu není. O eurasijství se dokument vyjadřuje v tom smyslu, že „*napáchalo mnoho škod Sovětskému svazu.*“¹⁴

Rok 1926 ale přinesl Savickému i šťastnější události. 26. listopadu se v Praze oženil s Věrou Simonovou.¹⁵ Svědkem na svatbě mu byl přítel a eurasijský kolega, historik G. V. Vernadskij.¹⁶

Jak již bylo na začátku této kapitoly zmíněno, s obdobím druhé poloviny 20. let až do roku 1945 je spojena jeho účast na činnosti různých spolků a organizací. Tomuto tématu bude věnována kapitola *Organizace pražské ruské emigrace, s nimiž Savickij spolupracoval*. Ale pro úplnost by zde měly být vyjmenovány. Kromě uvedené Ruské právnické fakulty a Institutu zemědělské družstevnictví se jedná o tyto organizace:

- Spolkové ruské gymnázium v Praze
- Ruský zahraniční historický archiv
- Kondakovův archeologický institut

¹³ Степанов, Н.Ю.: Практическая работа пражской группы евразийской организации как политической партии in Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов, Praha 1995, стр. 437-447, Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

¹⁴ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

¹⁵ Věra Savická se narodila v roce 1898 ve Vyborgu. Absolvovala gymnázium ve tamtéž a poté byla v domácnosti...SLK, T-A/Sav 157/1- VII

¹⁶ SLK, T-A/Sav 5/2- I

- Svaz ruských spisovatelů a žurnalistů
- Pražský lingvistický kroužek
- Ruská lidová universita
- Německá univerzita v Praze¹⁷ (1935-1941)
- Zeměpisná společnost v Bělehradě
- Německá společnost slavistická v Praze
- dále pak spolupráce s časopisy *Le monde Slave* (1930-38) a *Slavische Rundschau* (1929-39), *Sociální problémy*¹⁸

Až na některé výjimky neznamenal většina těchto aktivit pro Savického žádný příjem. Jediným stálým příjmem jeho rodiny tak byla podpora od státu, kterou dostávali díky ruské politice Československa. Nejednalo se však o žádné závratné částky, ba naopak. Jejich výše se navíc s blížící se hospodářskou krizí neustále snižovala. Vláda také nepočítala s tím, že se bolševici udrží u moci tak dlouho a s pomocí emigrantům počítala pouze na období 5 - 8 let.¹⁹ Pro ilustraci: podpora Savickému do roku 1932 činila 950 Kčs, kdy mu v červenci byla snížena na 750 Kčs. Po dalším snižování podpory (až na částku 400 Kčs v roce 1933), napsal zoufalý Savickij dopis ministerstvu zahraničních věcí, ve kterém žádal o zachování podpory v původní výši s tím, že je to jeho jediný stálý příjem. Kromě jiného zde dokládá svou veškerou vědeckou a publikační činnost.²⁰ O tom, že se mu v tomto období snažily pomoci i jiné organizace svědčí dopis neznámé instituce, ve kterém stojí, že „...Savickij, odborník v geobotanice a půdoznalství... zachováním podpory pro doc. Savického i napříště bylo umožněno pracovat odborně i na prospěch československé přírodovědy...“²¹

Savickij se nadále plně věnoval eurasijství, které se však od jeho tajné cesty do Moskvy a následným rozkoem v řadách eurasijců (oddělení pařížského

¹⁷ Podaný, V., Barvíková H.: Ruská a ukrajinská emigrace v Československé republice 1918-1938 (Přehled archivních fondů a sbírek uložených v České republice), Praha 1996, str. 70, Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československu, str. 297

¹⁸ SLK, T-A/Sav 157/2- VII

¹⁹ Běloševská, L. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice 1918-1938, Praha 1998, str.177

²⁰ SLK, T-A/Sav 127-IV

²¹ SLK, T-A/Sav 156- VI

levého křídla) zmítalo v krizi.²² Situaci nepomohl vyřešit ani velký eurasijský sjezd, který se konal v roce 1931 v Bruselu.²³ Přesto byl v Praze v témže roce vydán další a zároveň poslední sborník eurasijců *Тридцатые годы*. Po něm, zhruba do poloviny 30. let, vyšlo ještě několik dalších statí. Úpadek eurasijství byl ale nezadržitelný a s blížícím se Mnichovem pomalu eurasijská činnost skupiny ustala i kvůli nemožnosti díla publikovat v období války.

Válka přinutila Savického opustit nejen eurasijství, ale také pražskou Německou univerzitu, kde byl lektorem ruštiny, ukrajinštiny a ruských reálií. Po napadení Sovětského svazu Německem se totiž vyjádřil v tom smyslu, že Sovětský svaz je neporazitelný, v důsledku čehož byl propuštěn.²⁴

Ostatně období války bylo těžké nejen pro něj samotného, ale i pro celou emigrantskou komunitu. Všichni emigranti byli evidováni v organizaci *Опорный пункт*, která byla řízena z Berlína. Stejně jako všichni ostatní občané museli i emigranti prokázat svůj nežidovský původ, což byl pro mnohé problém, protože mnohdy přicestovali bez jakýchkoliv dokumentů a jediný, kdo jim mohl potvrzení vydat, byl právě *Опорный пункт*.²⁵

Z důvodu vylepšení rodinných příjmů nastoupil Savickij v roce 1940 na místo ředitele Ruského gymnázia v Praze Pankráci. Díky svým kontaktům a schopnostem sehnal pro školu velmi kvalitní pedagogy. Díky tomu také jeho rodina, která se mezitím rozrostla o dva členy (synové Nikolaj *1935 a Ivan *1937) získala nový byt.²⁶ V těžkém válečném období se Savickému podařilo udržet školu v chodu.²⁷ Mimo jiné se mu podařilo uchránit několik mladých lidských životů tím, že odmítl na gymnázium náborovou akci do Vlasovovy armády, protože její členy považoval za zrádce vlasti²⁸. Právě za to byl však

²² Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení: osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace, Praha 2004, str. 214

²³ tamtéž, str. 224

²⁴ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

²⁵ Kopřivová, Anastasie: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52), str. 58

²⁶ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

²⁷ Zachoval se dopis z ministerstva národní osvěty z roku 1941, které předepisuje Savickému povinnost složit zkoušku z německého jazyka, což se týkalo všech vyšších úředníků. Pokud by ji nesložil, nemohl by svou funkci dále vykonávat. SLK, T-A/Sav 70- IV

²⁸ 14.11.1944 se v Praze konala konference pořádaná Němci, kde vyzývali k boji proti stalinskému Rusku a hledali podporu z řad emigrace proti Rusku (u emigrantů ale důvěru nezískali, je ale pravda, že někteří emigranti s Němci spolupracovali). Zúčastnili se jí mimo jiné např. K.H.Frank, A.A. Vlasov. Agitátoři se pak snažili o nábor studentů do řad Vlasovské armády (Ruská

v roce 1944 propuštěn a zatčen gestapem, které ho věznilo pět dní a poté ho poslalo чернорабочим (nucené práce?). Savickij podle slov svého syna «*ничего не умел делать руками, так что его посылали с одного завода на другой, говорили, что нам такой работник не нужен.*»²⁹ Tím ale jeho pronásledování neskončilo. Hned po konci války v květnu 1945 začalo velké zatýkání organizované jednotkami NKVD CMEPIII (zkratka ruského smrt' špionam) a nejen jimi. Zatýkání začala s překvapivou rychlostí (11. května), což svědčilo o připravenosti celé akce.

Ivan Savický vzpomíná, že jeho otce zatýkali natřikrát. Nejdříve přišli lidé v sovětských uniformách, kteří mu dali potvrzení o tom, že je řádný ruský člověk. Jenže pak přišli lidé v civilu, což zřejmě byli agenti NKVD a ti ho také odvedli.³⁰ Svědectví o tom, jak se choval Savickij za okupace, se dochovalo ve vyjádření ministerstva vnitra adresované ministerstvu zahraničních věcí o P. N. Savickém z 25. února 1949: „*Výsledek šetření:..... Jeho chování v době okupace bylo silně vnitřně ruské, avšak navenek musil se podrobit německému nátlaku, činěného jednak ze strany germanofilní ruské emigrace, jednak přímému nátlaku Němců. Ve svém úzkém kruhu přátel, jakož i v rodině bylo však známo, že byl silně protiněmecký. Po napadení Sovětského svazu Němci vyhranil se jasně jeho protiněmecký charakter. Odposlouchával relace moskevského rozhlasu... a jeho děti si hrály na ruské partyzány a pod. Navenek však musel se projevovati jako loyální občan vůči německému režimu, aby zachránil školu před přímou německou kontrolou, respektive správou.....Savický během okupace odebíral Sovětskou literaturu...a hodlal po osvobození plně spolupracovati se SSSR! V květnu 1945 byl sovětskými vojenskými orgány internován a odvezen do SSSR, pravděpodobně z důvodu jeho emigrace po první světové válce, snad pro obsah jeho knihy, kterou měl po první světové válce napsati, jejíž obsah byl protisovětský.*“³¹

osvobozenecská armáda). Kopřivová, A.: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52), str. 64, Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

²⁹ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

³⁰ tamtéž

³¹ SLK, T-A/Sav 2/3- I

1.3. Věznění v Gulagu

Jak jsem již zmínila v úvodu zmapovat život člověka zavřeného v gulagu je složité, a proto jsou údaje v této kapitole založeny hlavně na dopisech Savického rodině z roku 1955.

«Потом пришли люди в штатском, сказали, что его на долго берут. Когда мать спросила: не нужно ли зимние вещи? Нет, не нужно. Потом после 11 лет он действительно вернулся.»³²

Podle výše uvedené zprávy ministerstva vnitra byl důvodem zatčení „*snad obsah jeho knihy, jejíž obsah byl protisovětský.*“ Podle rozsudku z roku 1961 to bylo kvůli tomu, že v rámci eurasijství posílal do Moskvy agenty s nepřátelskými úkoly a také kvůli jeho ilegální cestě do Moskvy v roce 1926, kde měl údajně navázat styky se zrádci v Rudé armádě.³³ NKVD koneckonců mohla proti němu použít cokoliv z toho.

Co přesně se dělo po jeho zatčení se mi zjistit nepodařilo. Z dokumentů a vzpomínek Ivana Savického vyplývá, že byl letecky eskortován do Moskvy, kde byl odsouzen na 10 let a poslán do Gulagu.³⁴ Emil Voráček ve své knize uvádí, že byl i v táboře na Kolymě,³⁵ což jsem se mi žádných dalších pramenech najít a potvrdit nepodařilo. Jiné prameny uvádí pouze jeho věznění v Mordovii. To souhlasí i s odesílací adresou dopisů z roku 1955, kdy mohl Savickij poprvé poslat dopis. Mezi lety 1948-1955 o něm neměla rodina žádné informace.³⁶

Z dopisů ze Zubové Poljany, r.1955, st. Poľma, Mordovská ASSR:

V prvním dopise, datovaném z 11. dubna píše, že sem byl přestěhován 7. dubna. Popisuje táborové podmínky a svou činnost slovy: *«Достаточно и вкусно кормят, постел отличная, не хуже, чем в первоклассной гостинице, прекрасный воздух...Душевные же мои силы- «чтобы не сглазить»...Все истекиешие годы в полной мере и непрерывно был занят научной работой в*

³² Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

³³ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

³⁴ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

³⁵ Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 295

³⁶ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

области своей специальности- главным образом в области географии, экономической географии и истории культуры....Все истекшие годы я был культторгом или библиотекарем...Дайте мне в сто раз больше времени...и я займу его полностью: ведь область знания неисчерпаема.»³⁷ O tom, co bylo před rokem 1955 se mi podařilo najít pouze jednu zmínku v dopise z roku 1959, který psal z Prahy svému bratrovi do USA: «В 1946- в «бериевщину»- я был на тяжёлых работах³⁸ (позже, как ты знаешь, был культторгом и библиотекарем).»³⁹ Z jiných dopisů ze dozvídáme, že knihovníkem a kul'torgom(?) byl od roku 1950⁴⁰ a kromě těchto svých povinností se ještě každý den deset až dvanáct hodin věnuje svému oboru.⁴¹ Také píše verše a přednáší.⁴² Na svou vědeckou práci byl Savickij zřejmě opravdu pyšný (i když to byl spíše prostředek, jak se v lágru udržet při zdravém rozumu),⁴³ když o sobě píše, že je: «...многосторонний россиовед- по многосторонности своей, кажется (боюсь преувеличить) не имеющий себе равных.»⁴⁴ Ve vzpomínkách ostatních vězňů se mi podařilo (díky skvělé databázi organizace Memorial) najít pouze jedinou zmínku v knize Ju. A. Tregubova: «Культторгом лагера (из заключенных) к моему большому удивлению оказывается один из вождей движения евразийцев – профессор Петр Николаевич Савицкий из Праги. Основное его занятие – распределять по баракам и секциям присылаемые из центра газеты. Профессор вполне проникся «важностью и ответственностью» порученной ему лагерной администрацией работы. Бедный профессор, по-видимому, совершенно серьезно поверил в то, что он советский человек. О советской власти он говорит только с благоговейным придыханием. Грустное впечатление произвел на меня профессор Савицкий,

³⁷ SLK, T-A/Sav 141/1- VI

³⁸ Z jeho básní vyplývá, že pracoval jako dělník při kácení stromů.

³⁹ SLK, T-A/Sav 143- VI

⁴⁰ SLK, T-A/Sav 141/4- VI

⁴¹ SLK, T-A/Sav 141/3 VI

⁴² Verše jsou to i „geografické“- např. verše o různých městech spřátelené Jugoslávie, komentuje svoji básnickou tvorbu slovy «Как и везде, стараюсь быть географически точным в каждой подробности.»...T-A/Sav 141/8- VI

SLK, T-A/Sav 141/5- VI

⁴³ Jeho syn v rozhovoru uvádí, že se otci podařilo těžkou situaci v gulagu přežít i díky tomu, že zapůsobil na vedení (Podle něj i díky skvělým geografickým znalostem, díky nimž si mohl s lidmi povídat o jejich rodných krajích. Co je na tom pravdy se zjistit asi nepodaří.). To ho pak uchránilo od nejhorších prací.

⁴⁴ SLK, T-A/Sav 141/4- VI

*кажется, вполне искренне разглагольствовавший об американских поджигателях войны и советских достижениях. Бог ему судя!»*⁴⁵ Oba byli společně zavřeni v jedenáctém oddělení pro cizince. Tregubov popisuje podmínky tábora: tábor byl obklopený dřevěným plotem, v jedné části továrna na nábytek, kde pracovala většina vězňů. Vzhled oddělení pro cizince je podstatně lepší než ostatní oddělení, neboť tam měli dokonce záhony s květinami, fotbalové hřiště, velkou jídelnu s pódiem, knihovnu s množstvím knih.⁴⁶ To, že podmínky posledního místa věznění Savického byli snesitelnější a mírnější, potvrzuje ve svých dopisech. Měl zde také povolené návštěvy.⁴⁷

Pro Savického je ale nejdůležitější rodina, o kterou se ve všech dopisech živě zajímá. V roce 1955 kdy dostal amnestii,⁴⁸ se prostřednictvím dopisů snažil naplánovat budoucnost. Když opustil své syny, bylo jim osm a deset let a teď z nich byli dospělí mladí muži. Skoro ve všech dopisech se zmiňuje o tom, že hlavním úkolem je chlapce dostat na vysokou školu.⁴⁹ To se však nepodařilo tak, jak si představoval.⁵⁰ Což je pochopitelné vzhledem k tomu že, aby se mladý člověk nedostal na univerzitu stačilo, aby jeho rodiče byli věřící.

Dalším jeho velkým přáním bylo to, aby mu bylo uděleno sovětské občanství. Zmiňuje se o tom v dopise: *«Положение «бесподданного»-совершенно ненормально. И я, по психологическому своему состоянию, не могу больше в нём находиться. Но вспомнив всю мою жизнь и все мои писания, вы поймёте, что просить о предоставлении мне чехословацкого гражданства я не могу: уж слишком я весь и во всем русский. Я буду просить о предоставлении мне советского гражданства...Надеюсь не только фактически и психологически (что уже есть), но также и юридически стать советским человеком и лояльнейшим советским патриотом....»*⁵¹ Jeho žádost o sovětské občanství byla zřejmě zamítnuta,

⁴⁵ Tregubov, Ju. A.: Vosem' let vo vlasti Lubjanki. Perežitoje, str. 252-253

⁴⁶ Трегубов, Ю.А.: Восемь лет во власти Лубянки. Пережитое: Записки члена НТС, Frankfurt/M.: Посев 2001, str. 252-253

⁴⁷ V jednom z podpisů ze zmiňuje o návštěvě jeho sestry. SLK, T-A/Sav 141/5- VI

⁴⁸ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

⁴⁹ SLK, T-A/Sav 141/5- VI

⁵⁰ SLK, T-A/Sav 141/10- VI

⁵¹ tamtéž

protože v osobním spisu ve fondu Správy sboru nápravných zařízení z roku 1961 je uvedeno, že je bez státní příslušnosti.

Z korespondence se také dovídáme o osudech ostatních členů rodiny. Manželka Savického Věra prodělala během jeho věznění vážná onemocnění včetně rakoviny.⁵² Na jejím zdravotním stavu se zřejmě podepsala i špatná materiální situace rodiny. Než jejího manžela zatklo gestapo, bydlela rodina v slušném bytě, odkud byli ale vyhnáni.⁵³ V době korespondence bydlela rodina v tzv. Profesorském domě,⁵⁴ ze kterého byla většina emigrantů vyhnána. Jedinou záchranou pro emigranty byla práce tlumočnicků a překladatelů do ruštiny, což byl případ i paní Savické.⁵⁵ V létě roku 1955 Savickij píše dopis svému staršímu synovi, ve kterém ho žádá, aby napsal žádost o otcovu repatriaci. Bylo nutné, aby se někdo zaručil, že ho po návratu existenčně zabezpečí.⁵⁶ Povolení dostal snad někdy koncem srpna,⁵⁷ avšak poslední dopisy ze Zubové Poljany jsou z prosince téhož roku. Z dalších dokumentů je jasné, že do Československa se vrátil až v roce 1956.⁵⁸

1.4. Období od návratu z Gulagu do smrti

Savickij se do Československa musel vrátit už někdy na počátku roku 1956, protože v únoru ho komise pro hospodářskou geografii zemědělské výroby ekonomického odboru Československé akademie věd pověřila zpracováním ekonomických monografií o zemědělství v SSSR a Latinské Americe, které plánovala vydat.⁵⁹ S Československou akademií věd spolupracoval i později, kdy se podílel na vytvoření Příručního slovníku naučného, pro který zpracoval 723

⁵² SLK, T-A/Sav 141/20- VI

⁵³ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

⁵⁴ Jednalo se o dům, v němž bydlela řada významných emigrantských osobností. Byl postaven v roce 1925 podle návrhu ruského architekta V.A.Brandta. Jeho vlastníkem bylo Česko-ruské profesorské stavební a bytové družstvo. Dům stojí v ulici Rooseveltova č. 27 a 29 do. Později byl do suterénního prostoru přenesen ikonostas z chrámu sv. Mikuláše a vznikla tak malá modlitebna. Kopřivová, A.: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52), str. 28-32, 88. Podle jmen na zvoncích v domě stále žijí potomci některých emigrantů. Stejně tak se do dnešních dnů zachovala i modlitebna.

⁵⁵ SLK, T-A/Sav 141/5- VI

⁵⁶ SLK, T-A/Sav 141/10- VI

⁵⁷ SLK, T-A/Sav 141/19- VI

⁵⁸ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

⁵⁹ SLK, T-A/Sav 63/3-IV

hesel z oblasti regionálního zeměpisu.⁶⁰ Kromě toho po přesvědčování ze strany rodiny⁶¹ začal pracovat jako překladatel. Překládal odborné články, dělal revize a jazykové úpravy pro Hospodářský bulletin,⁶² pracoval jako překladatel a lektor pro časopis Československé odbory.⁶³ Nějaký čas vyučoval na katedře jazyků ČVUT v Praze.⁶⁴ Kvůli zlepšení finančních poměrů⁶⁵ kromě všech těchto činností pokračuje ve vlastní publikační činnosti s geografickou tematikou.

Ačkoli se již eurasijství nevěnoval, zůstal zarytým odpůrcem západnictví. O tom svědčí i jeho horlivý dopis prezidiu Akademie věd SSSR z roku 1958, ve kterém si stěžuje na to, že se v ruských vědeckých časopisech používalo anglické resumé, což podle jeho názoru staví ruštinu do pozice druhořadého jazyka: « *И то в эпоху советских спутников, сверхпередовой советской ракетной техники, ТУ 114, передовой советской медицины (как известно, в Советском союзе наиминишая на нашей планете смертность; также лично моя жизнь была в 1953 г. спасена советскими врачами)- и многого, многого другого в том же роде. Серёзные учёные всего мира уже и сейчас читают по-русски!*»⁶⁶

Co se týká osobního života Savického, je toto období poznamenáno řadou tragédií. Tou největší byla smrt jeho ženy v roce 1960. Hned za ní následuje jeho zatčení 11. května 1961. Je obviněn a posléze odsouzen na dva a půl roku za trestné činy pobuřování proti republice a hanobení spojeneckého národa. Z textu rozsudku je patrné, že po celé období od svého návratu do Československa byl sledován a jeho korespondence byla cenzurována. V rozsudku se píše: „...od r. 1956 do května 1961 udržoval důvěrné styky s celou řadou ruských emigrantů žijících v Praze, kteří jej navštěvovali v jeho bytě, nebo oni navštěvovali jej....a při těchto příležitostech pronášel opětovně....výroky, nepřátelsky zaměřené proti

⁶⁰ SLK, T-A/ Sav 1/1- I

⁶¹ SLK, T-A/Sav 133-VI

⁶² SLK, T-A/Sav 64-IV

⁶³ SLK, T-A/Sav 65- IV

⁶⁴ SLK, T-A/Sav 72- IV

⁶⁵ Zlepšit jeho materiální podmínky se snažil i jeho bratr, který mu z USA posílal nějaké finanční obnosy. SLK, T-A/Sav 6/5-I

I při domovní prohlídce v bytě Savického po jeho zatčení byly v jeho bytě nalezeny dolary.

NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

⁶⁶ SLK, T-A/Sav 122- IV

republice.“ Hanobení spojeneckého státu se dopustil podle pracovnice ministerstva vnitra. Ta verše posuzovala tak, že ve verších, které vydal pod pseudonymem Vostokov, se dle jejího názoru vyjadřoval urážlivě a nepřátelsky o Sovětském svazu. Savickij se v odvolání bránil tím, že urážlivá je předmluva k básním, kterou však nenapsal on, ale básník Ocup, a to bez jeho vědomí. Odvolání bylo zamítnuto s tím, že „šlo o zvláště rafinovanou a nebezpečnou činnost“ a Savickij byl umístěn ve věznici č. 1 v Ruzyni. Tam pracoval opět jako překladatel. Dochovalo se jeho hodnocení, ve kterém stojí, že: „Ve výkonu trestu pracoval jako překladatel v technickém ústavu, kde pro svoje stáří měl slabou pracovní morálku a také neměl patřičné znalosti ve strojním oboru. Chování měl slušné a ukázněné. Rád se vydává za velkého přítele SSSR, ale smýšlením zůstal idealista se starými názory, kdy on se měl dobře.“

Na základě přímluvy Bertranda Russela a následné amnestie byl 10. května 1962 propuštěn. V dotazníku při propuštění Savickij na otázku „Kde budete pracovat?“ píše: „Jsem starý (67 let), mám více nemocí....budu žádat o starobní důchod. Ale hlava ještě funguje a já měl bych zájem pokračovat v překladatelské práci do ruštiny.“⁶⁷

Zjistit, jestli pokračoval v překládání se mi nepodařilo. Určitě však ještě publikoval různé články s geografickou tematikou.⁶⁸ Podle slov syna věřil v 60. letech v době „oteplení“, že v Sovětském svazu dojde ke změnám.⁶⁹ Svému Rusku-Eurasii koneckonců věřil pořád, až do své smrti 13. dubna 1968. Podle doslovu z knihy A. G. Dugina (překlad v knize Emila Voráčka) Petr Nikolajevič Savickij umírá „všemi zapomenut s pocitem, že je nikomu nepotřebný, neustále pronásledovaný, unavený s vědomím toho, že celé dílo jeho života celkově propadlo.“⁷⁰

Je pochován v pravoslavné části Olšanských hřbitovů nedaleko pravoslavné kaple.

⁶⁷ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

⁶⁸ Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), Москва 1997, стр. 458-9

⁶⁹ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

⁷⁰ Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 295

2. Organizace pražské ruské emigrace, s nimiž Savickij spolupracoval

Tato kapitola je věnována základní charakteristice institucí, se kterými Savickij spolupracoval v období, které lze nazvat *emigrantská Praha*. Jedná se o časový úsek od počátku 20. let (zhruba od roku 1921-1922) do počátku 2. světové války, kdy se již tak početně oslabená emigrantská komunita pomalu vytrácí a společně s ní i její instituce. Existují však výjimky, například Ruské gymnázium nebo Ruská lidová universita, které fungovaly až do konce války.

Vzhledem k rozsahu této práce a jejímu tématu se zaměřuji zejména na ty organizace, které měly buď velký význam pro celou emigrantskou komunitu, nebo byly důležité v životě Savického. Jedná se o Ruskou lidovou univerzitu, Ruské reformované reálné gymnázium a Ruskou právnickou fakultu. U ostatních uvádím pouze stručnou charakteristiku.

Pokud je mým záměrem popsat emigrantské organizace, musím se zmínit o takzvané Ruské akci, která umožnila jejich existenci a zabezpečila jejich činnost z hlediska finančního.

2.1. Ruská akce

První vlna emigrantů, kteří se dostali do Československa, je spojena s rokem 1917, kdy začaly vznikat i první emigrantské spolky, kterých bylo k roku 1921 na našem území 14. V této době má své kořeny sám plán Ruské akce na pomoc uprchlíkům nejen z Ruska, ale i Ukrajiny, Běloruska a dalších zemí. Nebylo to náhlé rozhodnutí, protože navazovalo na velké rusofilské tradice v české společnosti. Nebyla to také akce, která by byla pouhým projevem soucitu, ale předem promyšlená politika. Hlavním cílem této iniciativy ČSR bylo poskytnout vzdělání občanům budoucího silného demokratického Ruska, které by mohlo přinést prospěch i ČSR. Československý stát proto emigranty podporoval nejen finančně a materiálně, ale také se zasazoval o aktivní zapojení emigrantů do života společnosti (podpora organizovanosti emigrace, přístup ke vzdělání, podpora publikační činnosti...). Vláda, a nejen ona, však předpokládala, že se

bolševici u moci neudrží dlouho, a proto počítala s tím, že akce bude trvat 5 – 8 let, což se rovnalo zhruba délce studia.

Samotná akce začala v srpnu 1921, kdy byly z Turecka vypraveny první transporty s ruskými uprchlíky do ČSR. Masarykova vláda upřednostňovala jen určité kategorie běženců (studenty, vědce a spisovatele, zemědělce atd.), kteří byli demokratického smýšlení.

Od roku 1921 se počet uprchlíků neustále zvětšoval. V roce 1922 se jednalo o číslo 6 tisíc, v roce 1923 to bylo již 21 tisíc a v roce 1925 se počet emigrantů na území bývalé ČSR odhadoval na 25 tisíc⁷¹ (v některých pramenech se dokonce uvádí 30 tisíc).⁷²

Ze státních prostředků bylo hrazeno ubytování, doprava, příspěvky jednotlivým osobám, vzdělání, kultura, zdravotnictví atd. Největších rozměrů dosáhla podpora v polovině 20. let (v roce 1926 se jednalo o částku okolo 71 mil. Kč), avšak kvůli vnitropolitickým problémům⁷³ oznámil Beneš v roce 1926 úmysl Rady ministrů ruskou akci skončit. K tomu sice nedošlo, ale příspěvky státu byly postupně snižovány. Negativně výši podpory pak ovlivnila i hospodářská krize, což vedlo k dalšímu úbytku emigrantů v zemi (v roce 1931 žilo v ČSR už jen 9 tisíc emigrantů). Kvůli nedostačujícím finančním prostředkům byly rušeny některé organizace nebo byly předány do rukou vlády.⁷⁴ Dalším faktorem, který působil na omezování ruské akce byl tlak ze strany Sovětského svazu, jehož existenci nakonec československá vláda uznala *de iure* a navázala s ním diplomatické vztahy. Vpředvečer války už byla podpora zanedbatelná a byla

⁷¹ Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str.19-20

⁷² Sládek, Z.: Русская акция помощи в истории русско-чешских и чехословацко-советских отношений, in Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов. Стр. 16-26

⁷³ Největším odpůrcem ruské politiky byli komunisté. Podle názorů poslance Hakena jsou studenti: „většinou studentská buržoasní mládež, jež se postavila odbojně se zbraní v ruce proti své vládě v armádách států nepřátelských, po jejichž porážce uprchla do ciziny, i k nám. Nejsou to pronásledovaní uprchlíci, o pronásledování nemůže býti ani řeč. Ruská sovětská vláda nebrání návratu uprchlíků do vlasti a vyhlásila pro ně všeobecnou amnestii.... Emigranti nezdržují se v cizině proto, aby se uchránili před pronásledováním a ukrutnostmi bolševiků. Toto tvrzení bajkou... Podporuje-li vláda tuto zlenošilou, mravně a charakterově defektní inteligenci, ukazuje zjevně nepřátelský osten proti sovětskému Rusku.“ in Naléhavá interpelace poslance Hakena a soudruhů vládě o studentech – emigrantech 1923, http://www.nrsr.sk/appbin/Tmp/T4380_00.htm, 1. 2. 2008

⁷⁴ Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str. 145

zaměřena spíše na příspěvky jednotlivým osobám než organizacím (v roce 1937 činila výše podpory pouhých 2,6 mil. Kč).⁷⁵ Mnichovem celá ruská akce definitivně skončila.⁷⁶

2.2. Zemgor

Tato organizace není s činností P. N. Savického spjatá přímo, ale bez jejího přičinění by některé z organizací, s nimiž spolupracoval, nevznikly.

Zemgor byl založen v březnu roku 1921 členy bývalých místních a krajských úřadů, zemských shromáždění a městských dum v bývalém Rusku. Činnost Zemgoru byla zásadní pro většinu uprchlíků, protože jeho funkce spočívala v materiální (zabezpečoval stravování, lékařskou péči, ubytování atd.) a finanční podpoře osob a institucí, které založil. Finanční prostředky získával hlavně od ministerstva zahraničí a členských příspěvků, jejichž význam byl však ve srovnání se státní podporou zanedbatelný. Dalším výrazným příjmem byla půjčka Legionbanky ve výši 1 milionu korun, kterou měla organizace splatit po obnovení činnosti Všeruského svazu zemstev a měst na území Ruska. Za dobu své existence založil Zemgor například ruskou knihovnu a čítárnu, Ruskou lidovou univerzitu, Ruské reformované gymnázium, Ruský zahraniční historický archiv a mnohé další. Činnost Zemgoru byla často napadána některými politickými stranami za to, že špatně hospodaří s přidělenými penězi, které podle jejich názorů často končily v kapsách jeho pracovníků. Tyto spory a konec ruské akce vedly k tomu, že v roce 1935 byl Zemgor zrušen.⁷⁷

2.3. Ruská lidová univerzita

Tato vzdělávací a osvětová instituce byla založena Zemgorem v roce 1923. Nabízela možnost studia na některém z pěti oddělení (společenskovědní, historicko-filozofické, přírodních věd, oddělení pro studium Československa,

⁷⁵ tamtéž, str. 167

⁷⁶ tamtéž, str. 192

⁷⁷ Серапионова, Е. П.: Пражский Земгор и его деятельность, in Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов, стр. 597-606

oddělení cizích jazyků a kurzů českého jazyka). Přednášky univerzity měly populárně-vědecký charakter a byly pořádány nejen v Praze, ale i v jiných městech. Kromě vzdělávací a osvětové činnosti bylo důležitým posláním univerzity pořádání kulturních akcí a literárních večerů s cílem kulturního sblížení českého a ruského národa.⁷⁸ Mezi lety 1923 - 1933 bylo předneseno více než třicet tisíc akademických hodin za účasti téměř půl milionu návštěvníků. Prostředky pro svou existenci získávala univerzita jednak ze strany Zemgoru a jednak od státu, který na ní ročně přispíval částkou 120 tisíc korun až do počátku 30. let. Poté se podpora postupně zmenšovala, čímž bylo vedení nuceno činnost omezit. V roce 1934 došlo k přejmenování instituce na Ruskou lidovou univerzitu a v roce 1943 pak na Ruskou vědeckou akademii. Její činnost byla definitivně ukončena v roce 1946.⁷⁹

Savickij zde působil mezi lety 1929 - 1933 ve funkci předsedy společenskovedního oddělení a byl také členem Ruské vědecké společnosti badatelské působící při univerzitě.

2.4. Ruské reformované reálné gymnázium v Praze

Ruské gymnázium bylo otevřeno Zemgorem v září 1922 v centru Prahy. Záhy poté se přestěhovalo do Strašnic, kde existovala velká emigrantská komunita. Ke gymnáziu, které se skládalo z pěti tříd a dvou tříd přípravných, patřily chlapecký internát ve Strašnicích a dívčí v Hostivaři. Během prvních let své existence se gymnázium potýkalo s řadou problémů jako byl různý věk žáků nebo jejich rozdílné znalosti. Ve většině případů se učilo podle českých osnov v ruském jazyce. Od začátku školní docházky se žáci učili povinně češtinu a kromě ní pak i latinu a další cizí jazyk. Učebnice byly pro všechny zdarma a navíc gymnázium disponovalo bohatě vybavenou knihovnou. Velmi se dbalo o dobrý fyzický stav dětí, ať už stálým lékařským dozorem nebo pravidelnou účastí v Sokole. O prázdninách byly děti doma u rodiny, na táborech, v českých rodinách, ty starší pak na letních pracích. Kvalitě výuky napomáhala i spolupráce

⁷⁸ Постников, С. П., Русские в Праге, Прага 1928, стр. 96-100

⁷⁹ Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str. 18-9, 58-9, 61, 156, 320-1

s českými gymnázii. Do roku 1928 spadalo gymnázium pod ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo školství a národní osvěty a od roku 1928 už jen pod ministerstvo školství.⁸⁰ V roce 1935 bylo spojeno s gymnáziem v Moravské Třebové a od té doby neslo název Spolkové ruské reálné gymnázium v Praze.⁸¹ Krátce poté v roce 1937 získalo úplně novou moderní budovu na pražské Pankráci, kde zůstalo až do svého uzavření v roce 1945.⁸²

Spolupráce Savického s touto školou je ohraničena léty 1940 - 44, kdy byl jejím ředitelem. Díky jeho schopnostem se podařilo školu během 2. světové války uchránit před německou správou. V roce 1940 byla schválena žádost o prodloužení její činnosti.⁸³ Dalším přínosem Savického gymnázium bylo získání kvalifikovaných pedagogů. O tom, že zachránil několik lidských životů tím, že zabránil náboru studentů do Vlasovovy armády (za což byl posléze ze školy propuštěn), jsem se už zmínila v předcházející kapitole.⁸⁴

2.5. Ruská právnická fakulta

Důvodem jejího zřízení bylo přerušení klasické výuky práva v Rusku a potřeba vystudovaných právníků pro Rusko budoucí. Specifika tamní právní vědy neumožňovala absolventům práva jiné země pracovat v Rusku jako právník. Fakulta byla slavnostně otevřena v květnu roku 1922 na základě povolení ministerstva zahraničních věcí a ministerstva národní obrany a jejím zřizovatelem byl Svaz ruských akademických organizací v zahraničí. O kvalitě profesorského sboru vypovídá to, že někteří z nich měli zkušenosti z univerzit v Berlíně, Paříži či na americkém Yale. Největší počet studentů studoval na fakultě v akademickém roce 1923 - 1924 (488 studentů).⁸⁵ Problematickým se však ukázalo uplatnění absolventů fakulty v ČSR. Výuka totiž nezahrnovala české právo, ale byla

⁸⁰ Постников, С. П., Русские в Праге, стр. 100-108

⁸¹ Podaný, V., Barvíková H.: Ruská a ukrajinská emigrace v Československé republice 1918-1938, str. 37

⁸² Kopřivová, A.: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52), str. 42, 83

⁸³ Podaný, V., Barvíková H.: Ruská a ukrajinská emigrace v Československé republice 1918-1938, str. 37

⁸⁴ Rozhovor s Ivanem Savickým, <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>

⁸⁵ Постников, С. П., Русские в Праге, стр. 83-89

zaměřena zejména na ruské a v menší míře i na právo západoevropské.⁸⁶ Z dopisu ministerstva školství a národní osvěty z roku 1930 vyplývá, že Ruskou právnickou fakultu vláda nepokládala za vysokou školu, ale spíše za vědeckou instituci, která nabízí kurzy ruského práva. Z tohoto důvodu nastala počínaje akademickým rokem 1925 - 1926 postupná likvidace školy. Nebyli již přijímáni noví studenti do prvních ročníků, takže výuka byla ukončena letním semestrem roku 1927 - 1928. Za celou dobu existence fakulty bylo uděleno 453 diplomů. Většina absolventů však kvůli výše zmíněným problémům odešla z ČSR do jiných zemí, zejména do Francie. Vědecká činnost ústavu ještě nějakou dobu pokračovala, ale rokem 1929 Ruská právnická fakulta definitivně zanikla.⁸⁷

Působení Savického v této instituci tentokrát není spojeno pouze s pedagogickou činností. Sám zde totiž po svém příchodu do ČSR studoval. V roce 1922 složil magisterské zkoušky a získal titul soukromého docenta na katedře národního hospodářství a statistiky,⁸⁸ kde později vyučoval ekonomickou geografii.⁸⁹

2.6. Archeologický institut N. P. Kondakova

Institut byl založen v roce 1931 v Praze na základě původního Seminarium Kondakovianum. Jeho existenci finančně podporovali Slovanský ústav, T. G. Masaryk, ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo školství a národní osvěty. Slovanský ústav se staral o to, aby sbírky byly nakupovány z československých prostředků, čímž byl tento cenný materiál trvale zajištěn Československu. Svoji podporu podmínil tím, že majetek institutu zůstane v Praze. To však jeho představitelé odmítli a i přes ujištění, že se nikam stěhovat nebude, k tomu nakonec došlo. V roce 1938 byla část majetku přesunuta do Bělehradu, kde byla

⁸⁶ Savický, I., Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, Praha 1999, str. 201-202

⁸⁷ Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str. 42-3, 320

⁸⁸ SLK, T-A/Sav 157/2- VII

⁸⁹ Постников, С. П., Русские в Праге, стр. 83-89

během bombardování za 2. světové války zničena. Zbytek institutu, který zůstal v ČSR, existoval do roku 1952 a poté byl začleněn do ČSAV.⁹⁰

Jedním z členů vedení byl i P. N. Savickij (v roce 1940).⁹¹

2.7. Ruský institut zemědělského družstevnictví

Tato vzdělávací instituce si kladla za cíl rozšíření znalostí o družstevnictví mezi emigranty – družstevníky a dále také uchování a prohloubení myšlenky družstevnictví v předrevolučním Rusku. Institut byl založen v květnu 1921 pod správou ministerstva zemědělství. Skládal ze tří oddělení (družstevnického, obchodního a zemědělského). Po absolvování tříletého studia získávali studenti diplom inženýra. Kromě výuky se členové institutu až do jeho uzavření na konci roku 1935⁹² zabývali také vědeckou a výzkumnou činností v oblasti ekonomiky a družstevnictví.⁹³

Savickij zde působil od roku 1925 jako vedoucí katedry ekonomického a zemědělského zeměpisu.⁹⁴

2.8. Ruský zahraniční historický archiv

Ruský zahraniční historický archiv byl založen z iniciativy Zemgoru v roce 1930. Jeho činnost spočívala v získávání a uchovávání historických materiálů (hlavně materiálů spojených s revolucí, válkou světovou a občanskou a emigrantskou tematikou) a dokumentů, dále v uchovávání a zpracovávání archivů organizací či jednotlivých osob. Mimo to také sestavil speciální archivní knihovnu, prováděl vědecké výzkumy, organizoval přednášky atd. Byl rozdělen do tří oddělení (dokumentární, knižně-časopisecké a novinové).⁹⁵ Československá vláda archiv podporovala, ale poté, co uznala Sovětský svaz, začala jeho

⁹⁰ Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str. 188-191, 309

⁹¹ tamtéž, str. 297

⁹² Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice, str. 319

⁹³ Постников, С. П., Русские в Праге, стр. 90-93

⁹⁴ SLK, T-A/Sav 157/2- VII

⁹⁵ Постников, С. П., Русские в Праге, стр. 41-50

nezávislost omezovat. Během protektorátu pak byla jeho činnost až na některé výjimky přerušena. Na konci druhé světové války ho však již vláda zachránit nemohla. Archiv byl předán jako „dar“ do rukou osvobozené rudé armády. Ta ho pak využila k pronásledování a likvidaci protibolševické emigrace.⁹⁶ Archivní materiály, které v ČSR zůstaly, jsou dnes k dispozici ve Slovanské knihovně.⁹⁷ Savickij byl členem vědecké rady archivu.⁹⁸

2.9. Svaz ruských spisovatelů a žurnalistů

Svaz byl založen v prosinci roku 1922 jako profesní organizace, která se snažila podporovat staré tradice ruské literatury i nové literární směry. Mezi lety 1922 - 1932 měla 168 členů. V prvních deseti letech nebyla s výjimkou nahodilých finančních darů nikým finančně podporována, ale v době krize na počátku 30. let i ona musela požádat stát o příspěvek pro své členy. Svaz se podílel na různých kulturních akcích, pomáhal svým členům s ochranou autorských práv, získával prostředky pro své nejchudší nebo přestarlé členy atd. Mezi lety 1922 - 1932 jeho členové vydali 149 publikací, z nichž většina byla vědeckého charakteru. Činnost svazu končí rokem 1942.⁹⁹

⁹⁶ Mezi odvečenými byl i S.P.Postnikov, který byl ředitelem knihovny archivu. Jeho kniha *Russkie v Prage*, napsaná v roce 1928, nejlépe a autenticky mapuje „emigrantskou Prahu“.

⁹⁷ Bystrov, V.: Konec Ruského zahraničního historického archivu v Praze, in *Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов*, стр.

⁹⁸ Běloševská, L.: *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice*, str. 297

⁹⁹ tamtéž, str. 94-5, 322, dále také

3. Základní charakteristika eurasijství a dílo Petra Nikolajeviče Savického

3.1. Eurasijství

«Евразийцы-это представители нового начала в мышлении и жизни, это группа деятелей, работающих на основе нового отношения к коренным, определяющим жизнь вопросам, отношения, вытекающего из всего, что пережито за последнее десятилетие, над радикальным преобразованием господствовавших доселе мировоззрения и жизненного строя. В то же время евразийцы дают новое географическое и историческое понимание России и всего того мира, который они именуют российским или «евразийским»»¹⁰⁰

3.1.1. Počátky eurasijství

Za počátek eurasijství se dá pokládat recenze Petra Nikolajeviče Savického *Evropa a Eurasie* z roku 1921, kterou napsal na základě článku N. S. Trubeckého *Evropa a lidstvo*. Trubeckoj ve svém článku odmítá možnost objektivního posouzení toho, že západoevropská (germánsko-románská) kultura je nejvyspělejší. Brojí proti jejímu egocentrismu, chtěl by, aby od něj byla očištěna. To ale Savickij odmítl s tím, že podle něj je naopak egocentrismus každé kultury důležitý, protože kultura a ideologie, kterou lidé nepovažují za nejlepší a hodnotí jí podle měřítek evropských, podlehe evropeizaci. Proti Evropě stavěl Trubeckého pojem lidstvo, což je v jeho podání zbytek světa. Narodil od Trubeckého však Savickij dával větší význam roli Ruska v pozici konkurenta Evropy. Považoval ruskou kulturu za natolik vyspělou, že je schopná postavit se Evropě. Poprvé v této recenzi také použil termín Eurasie a formuloval zde geografické odlišnosti Ruska-Eurasie. Rusko podle názorů Savického nepatří ani

¹⁰⁰ Савицкий, П.Н., Евразийство, in Евразийский временник, Книга 4, Берлин 1925, стр. 7

do Evropy, ani do Asie. Je to svébytný „kontinent“, jehož ideologie je egocentrická, a to svědčí o jeho emancipaci. Tyto Savického názory vytvořily pomyslnou kostru eurasijství, které rychle získalo popularitu mezi emigrantskou inteligencí a ještě v témže roce byl Savickým, Trubeckým a dalšími vydán v Sofii první eurasijský sborník *Исход к Востоку*, v němž byl publikován Savického příspěvek *Поворот к Востоку*, jenž se dá označit za manifest eurasijství. Cílem všech eurasijců bylo dokázat, že Eurasie je svébytná a má vlastní historii a kulturu. Tito lidé byli z různých vědeckých oborů a každý se snažil eurasijskou svébytnost dokázat právě v tom svém. Tím se eurasijství stalo multidisciplinárním. Jinými členy hnutí se v této práci zabývat nebudu, ale ti nejdůležitější z nich by neměli zůstat opomenuti: jazykovědec Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, historik Georgij Vladimirovič Vernadskij, teolog a filozof Georgij Vasiljevič Florovskij, Petr Semjonovič Arapov, publicista a filozof Petr Petrovič Suvčinskij. Z Prahy se po jejich příchodu stalo jedno z nejvýznamnějších center eurasijství. Další významné centrum se později vytvořilo v Paříži.

3.1.2. Základní principy eurasijství

Proč vůbec eurasijství vzniklo a proč se k němu upnulo tolik vědců - emigrantů? Martin C. Putna ve své knize *Rusko mimo Rusko* píše: „Ve všech případech odnětí nějaké „samozřejmé jistoty“, ať už je to zdraví jednotlivce nebo celé země, se lze ptát: Proč? Jak se to mohlo stát? Zkoumáním toho „proč“ vyplnila ruská emigrace značnou část svého pobytu mimo Rusko.“¹⁰¹ I eurasijství je svým způsobem odpověď na tuto otázku. Lidé, kteří se najednou z donucení ocitli mimo svou zemi, se snažili pochopit proč se tak stalo. Svojí eurasijskou tvorbou se snažili najít nějakou naději pro budoucnost. Nikdo z nich nevěřil, že se bolševici udrží u moci dlouho a svým dílem chtěli vytvořit základy pro Rusko budoucí. I to je jeden z důvodů, proč se eurasijství jako myšlenkový proud postupně stalo ideologií politickou. Z dřívějšího obecného teoretizování o Eurasii se zrodily konkrétnější cíle a požadavky.

Mezi základní principy patřilo pozitivní hodnocení revolucí z roku 1917 (chápali je jako čistě ruskou záležitost, které svou živelností smetla staré zkažené

¹⁰¹ Putna, M.C., *Rusko mimo Rusko*, Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991, Díl 1., Brno 1994, str. 13

pořádky ovlivněné evropeizací), odmítnutí evropské kultury a evropského křesťanství, kladení důrazu na geopolitickou, historickou a kulturní jednotu Eurasie, z čehož vyplýval izolacionismus Eurasie.¹⁰²

Eurasijci byli přesvědčeni, že největší hřích a neštěstí ruské inteligence spočívá v bezduchem sebepohrdání a neschopností vážít si sebe sama.¹⁰³ A. G. Dugin ve své knize nazval kapitolu o eurasijství *Tertium datur*, což charakterizuje chápání eurasijství jako „třetí cesty“. Ne bílé, ne rudé, ale třetí, eurasijské.

3.1.3. Vrchol eurasijství

Po vydání prvního sborníku následovala vydání ještě šesti dalších, přičemž poslední vyšel v polovině 30. let. Kromě těchto sborníků vycházely eurasijské noviny, např. *Евразийская хроника* (1925 - 1937), bylo publikováno nepřeberné množství článků, na univerzitách vznikaly eurasijské semináře atd. Jednotlivé skupiny mezi sebou byly v kontaktu a kromě vzájemné korespondence si vyměňovaly své publikace. Eurasijství se mezi emigranty těšilo značné popularitě, ačkoli existovala i velká skupina jeho kritiků. O vztahu SSSR k eurasijství už jsem se zmiňovala v souvislosti s osudy Savického, ale ráda bych ještě na jednom příkladu ukázala zaslepenost eurasijců vůči SSSR. Jedná se o text letáku, která jedna z eurasijských skupin tajně posílala do SSSR: „...*Moment pádu komunistické strany není za horami. Až k němu dojde, ocitne se Rusko pod hrozbou nové občanské války, anarchie, zahraniční intervence a úsilí o restauraci nové moci. V tuto dobu se musíme semknout, zorganizovat se, aby Rusko ovládla silná a národní moc. Soudruzi, organizujte eurasijské buňky a svazky! Ať žije sovětské Rusko-Eurasie! Ať žije federativní bratrství eurasijských národů! Ať žije moc pracujících! Pryč s bezbožným komunismem! Ať žije pravoslavné Rusko!*“¹⁰⁴

¹⁰² Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 114

¹⁰³ Русские без отечества, Москва 2000, стр. 82

¹⁰⁴ Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 171-2

3.1.4. Rozkol eurasijství a jeho konec

Eurasijci začali v první polovině 20. let spolupracovat s protibolševickou organizací Trest, která byla zaměřená spíše prakticky než ideologicky. Pomáhala eurasijcům například podnikat ilegální cesty do SSSR. Avšak činnost Trestu byla řízená mimo jiné i GPU, což eurasijské hnutí značně kompromitovalo.¹⁰⁵ Po přerušení spolupráce s Trestem se eurasijci zaměřili na nepřímý způsob propagace eurasijských myšlenek v SSSR formou tiskovin a letáků. Tato nemožnost přímého operování v SSSR vedla k oslabení hnutí. K dalšímu oslabení přispěl rozkol v roce 1929 uvnitř eurasijství poté, co se pařížská skupina přihlásila k levicovým až probolševickým názorům.¹⁰⁶ Přesto se zejména díky aktivitě Savického podařilo spory na krátkou dobu zažehnat a v roce 1931 byla uspořádána v Bruselu velká eurasijská konference. Ale ani ta nakonec eurasijské hnutí nemohla zachránit. V předposledním eurasijském sborníku *Тридцатые годы* vyšel text Savického *В борьбе за евразийство*, což byl v podstatě výběr názorů a kritik eurasijství, které Savickij okomentoval. Jednou z nejzajímavějších je kritika K. Мочульского: *«Вместо горького питья правды-снова «вкусный лимонад» беспочвенных самообольщений. Мы знаем, чего не хотел, чего не принимал, чего не усваивал народ-все «не» и ничего положительного. Мы знаем его ненависть к формам жизни (все равно к государственным, общественным, культурным), к укладу, к «организации», ко всему становлению. Мы знаем глухое недовольство (страшное «безмолвие») народа и открытый мятеж. Мы знаем, что в никаком земном творчестве народ не участвовал, никакой воли, кроме воли к небытию, не проявлял. Какое же право имеем мы предписывать ему какую-то новую культуру....»*¹⁰⁷

Už jen díky své interdisciplinaritě mělo eurasijství kritiků mnoho. Ačkoliv Savickij většinu kritiky dovedně odrážel, hnutí se nezadržitelně rozpadávalo. Myšlenka, že se bolševická moc v SSSR zhroutí, se ukázala jako mylná a i eurasijské posluchačstvo postupně odpadávalo. Mladá generace mu

¹⁰⁵ Степанов, Н.Ю.: Практическая работа пражской группы евразийской организации как политической партии, in Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов, стр. 437-447

¹⁰⁶ Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 188 a 214

¹⁰⁷ Савицкий, П.Н.: В борьбе за евразийство (1931), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), Москва 1997, стр. 162-3

nerozuměla, někteří z eurasijců neměli tolik elánu jako Savickij a studenti dávali s blížící se válkou přednost spíš radikálnějším hnutím. A jak Trubecký uvedl v jednom ze svých dopisů, ani mladá sovětská generace by nepochopila eurasijskou ideologii, protože už je vychovaná v naprosto odlišném prostředí, než bylo to v předrevolučním Rusku.¹⁰⁸ Eurasijská činnost sice ještě v polovině 30. let nadále pokračovala, ale už šlo spíše jen o publikování jednotlivých statí nebo vzpomínání na zašlou slávu.

Eurasijství se objevilo znovu po pádu Sovětského svazu, avšak v jiné podobě, pro kterou se vžil název neoeurasijství. Stejně jako původní eurasijství se objevilo v době, pro níž je charakteristický chaos a hledání dalšího směřování státu v budoucnosti. Existuje i dnes, ale největší popularitě se těšilo v první polovině 90. let.¹⁰⁹

3.2. Dílo Petra Nikolajeviče Savického

Savického dílo je nesmírně obsáhlé, a proto není snadné ho charakterizovat. Nejjednodušší by bylo rozdělit ho na eurasijské a ne-eurasijské, ale jelikož většina děl je věnována eurasijství, nebylo by to příliš užitečné. Savickij byl publikačně velice aktivní a jeho tvorba zasahuje do různých vědeckých oborů. Zahrnuje zejména geografickou, geopolitickou, filozofickou a historickou tematiku. Mimo tyto obory se věnoval také kultuře, politologii nebo sociologii. Avšak všechny tyto obory byly v jeho díle podřízené jednomu jednotícímu pojmu- eurasijství. Proto rozdělení Savického tvorby z hlediska těchto vědních oborů nepovažuji za vhodné. Nakonec jsem dospěla k závěru, že pro potřeby této práce bude nejlepší, když se zaměřím na jednotlivé nejdůležitější tematické okruhy, které se v Savického tvorbě jako celku promítají. Výjimku tvoří pouze poslední podkapitola, kterou věnuji Savického veršům.

¹⁰⁸ Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení, str. 230

¹⁰⁹ více o tomto tématu na oficiálních stránkách Eurasijského hnutí www.evrazia.org a na stránkách eurasijského hnutí mládeže www.russia3.ru

3.2.1. Teorie eurasijství

Savického eurasijství je spojeno s jeho bezmeznou vírou v Rusko. Tyto názory se v jeho tvorbě objevily již v roce 1919, kdy publikoval stat' *Очерки международных отношений*. Eurasijství sice v té době neexistovalo, ale některé jeho myšlenky vznik hnutí předznamenávají. Zastupuje je kupříkladu snaha o syntézu „rudého“ a „bílého“, která prochází celou eurasijskou tvorbou. O revolučním Rusku zde píše: «Русский народ проявил в себе великую жизнь. А разве не тому, в ком жизнь, принадлежит будущее?»¹¹⁰ Tato mesianistická myšlenka ještě čistě eurasijská není, ale v jeho pozdějším díle se často objevuje.

Prvním eurasijským dílem Savického je recenze *Европа и Евразия* na Trubeckého článek *Европа и Человечество* z roku 1921, o které jsem se zmínila v souvislosti s počátky hnutí v předchozí kapitole. Ještě v témže roce byla v prvním eurasijském sborníku publikována stat' Savického *Поворот к Востоку*, která je manifestem eurasijství jako hnutí. V ní jsou prezentovány jeho základní teze - Eurasie nepatří ani do Evropy ani do Asie, evropanství Ruska během první světové války a revoluce padla, Rusko má dvě tváře, z nichž je jedna otočena směrem k Evropě, druhá k Asii.¹¹¹ Za předchůdce eurasijství ve stati *Евразийство* označil slavjanofily, se kterými se v některých názorech rozchází. Podle Savického nepatří Rusové k ostatním slovanským národům, protože na vývoj Ruska měla značný vliv byzantská kultura, kterou společně s helénskou kulturou považoval za předchůdce eurasijské kultury. Ve stejném díle popsal ještě další důležitý bod eurasijství - odmítání evropské kultury jako završení světové kulturní evoluce. Evropě vyčítal zejména ateismus a materialismus, které podle něj přinášejí jen utrpení a trápení.¹¹² Spolu se změnami, které eurasijské hnutí provázely (zejména čím dál větší tíhnutí k politice), Savickij teorii eurasijství doplňoval, avšak základní teze zůstaly stále stejné.

¹¹⁰ Савицкий, П.Н., Очерки международных отношений (1919), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 393

¹¹¹ Савицкий, П.Н., Поворот к Востоку (1921), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр.13

¹¹² Савицкий, П.Н., Евразийство, in Евразийский временник, str.16

3.2.2. Vztah k bolševismu

*«Закончившая императорский период революция отнюдь не дикий и бессмысленный бунт... Ещё менее русская революция является организованным группой злоумышленников, да ещё прибывших в запломбированных вагонах, переворотом.»*¹¹³ Těmito slovy vyjádřil Savickij svůj postoj k ruské revoluci. Podle něj byla revoluce projevem státní živelnosti a ne dílem jedné strany. V roce 1933 popsal revoluci jako přirozenou mutaci: *„Mutace nepřerušuje posloupnou (genetickou) linii, neboří tradici jen mění její vzhled.“*¹¹⁴ Bolševiky označoval za západníky,¹¹⁵ protože jejich ideologii a komunistické běsnění považoval za výsledek dvoustletého období evropeizace.¹¹⁶ Rozlišoval ale mezi bolševismem ruským a západnickou marxistickou teorií. Sám tvrdil, že pro budoucí Rusko-Eurasii je ideologie nutná, ale komunistickou ideologii považoval za nevědeckou, za pologramotný výklad špatně pochopených hegelovských názorů. Za její největší zápor pokládal její abstraktnost, proti níž stavěl ideologii pravdivou (eurasijskou).¹¹⁷ Ač v jednom z dopisů adresovaných P. Struvemu píše: *«...я всегда отвергал и отвергаю начисто и ныне не только коммунизм, но и всякий социализм, под каким видом и в каких бы оттенках он ни выступал.»*,¹¹⁸ byl schopný spojovat budoucnost Ruska se sovětskou mocí. Odůvodňoval to tím, že stejně v dané chvíli jiná možnost neexistovala. Tvrdil, že kdyby padl bolševismus, tak neexistovalo nic, co by ho mohlo nahradit a v zemi by mohlo dojít k anarchii nebo k intervenci ze zahraničí, což by mohlo zapříčinit úplný pád Ruska. To podle jeho názoru nebyla vhodná cena za pád bolševismu. Východisko viděl ve změně bolševického ekonomického systému a v zachování vhodného politického aparátu.¹¹⁹

¹¹³ Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр.54

¹¹⁴ Savickij, P.N., Šestina světa (Rusko jako geografický a historický celek), str., Praha 1933

¹¹⁵ Савицкий, П.Н., Евразийство как исторический замысел (1933), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 100

¹¹⁶ Савицкий, П.Н., Евразийство, in Евразийский временник, str.16

¹¹⁷ Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 15-17

¹¹⁸ Савицкий, П.Н., Ещё о национал-большевизме (1921), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 272-275

¹¹⁹ tamtéž

Nejen Savickij a ostatní eurasijci dlouho věřili v to, že se komunismus přežije a brzy padne. V očích Savického pak mělo dojít k tomu, že SSSR automaticky nenásilně převezme eurasijskou ideologii...

3.2.3. Náboženství

Podle Savického bylo náboženství jednou z nejzákladnějších nezpochybnitelných eurasijských hodnot. Pravoslaví nepovažoval za jedno z rovnocenných křesťanských vyznání, ale tvrdil, že stojí výše, že je jediné ve své čistotě. Narozdíl od katolictví (obzvlášť katolictví románských zemí), které je přesvědčené o své neměnné pravdě, ruské pravoslaví : «...признавая себя обладающим полнотой истины в одном из её аспектов, не отрицает других существующих и возможных её аспектов как иных выражений Православия, но хочет их свободного самораскрытия, дабы приблизилась его собственная полнота в христианском общении с ними. Оно не замыкается в себе, но в своём саморазвитии призывает к свободному самообразованию и других... Православие хочет, чтобы весь мир сам из себя стал православным...»¹²⁰ O pohanech, kteří by přijali pravoslaví tvrdil, že jim budou vždy blíže než křesťanský západní svět. Ten rozdělával na katolický a protestantský, přičemž protestantismus byl z jeho hlediska přijatelnější než katolictví. Co se týkalo postavení církve ve státě, psal o jejich vzájemné neoddelitelnosti. Do této jednoty, pro niž používal termín *соборность* (= единый по всему и во всем), řadil ještě kulturu.¹²¹

Základním problémem eurasijců z hlediska vědeckosti jejich hnutí bylo spojování religiozity s praxí, neboť ve svých výzkumech vždy vycházeli z empirických postupů, což Savickij popsal v článku *Евразийство*.¹²²

¹²⁰ Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 28-30

¹²¹ tamtéž

¹²² Савицкий, П.Н., Евразийство, in Евразийский временник, стр.17

3.2.4. Geografie, geopolitika, historie

Za geografickou teorii vděčí eurasijci právě Savickému. Už ve svém článku *Европа и Евразия* poprvé nastínil geografickou koncepci Ruska-Eurasie, která principiálně spočívala v tom, že : „*Eurasie jako geografický svět je jakoby předurčena k vytvoření jednotného státu.*“¹²³ Tyto myšlenky podrobně rozpracoval a shrnul v knize *Шестина světa* s podtitulem *Руско jako zeměpisný a historický celek*, kterou vydal v roce 1933 v Praze a později ji okomentoval slovy: «В своей, относительно недавно изданной книгоиздательством «Мелантрих» книге «Шестина света» я ставил своей задачей дать чешской публике как можно больше фактических (podtr.v orig.) сведений по географии и истории России, но при этом в систематизованном виде.»¹²⁴

Geografickou jednotu a osobitost eurasijského světa se snažil obhájit různými výzkumy z oblastí jako geografie, klimatologie, historie atd., ve kterých se mimo jiné opíral i o starší poznatky ruských vědců. Eurasie není v Savického podání samostatný světadíl, ale samostatný geografický svět, samostatné vývojště. Tímto svým termínem (v orig. *месторазвитие*) označoval místo vývoje lidských společností nejen z historicko-sociálního, ale také z hlediska geografického: „*Je nutné dovésti současně nazíratí na sociálně-historické prostředí i na území, jež toto prostředí zaujímá.*“¹²⁵

Jednou z jeho nejzajímavějších a také nejvíce zpochybňovaných teorií je teorie migrace kultury (= kulturně-klimatická koncepce). Spočívala tom, že kulturní centra se během dějin posouvaly v závislosti na průměrné teplotě, která pro jejich území byla charakteristická. Postupem času se tato centra posouvala směrem na sever v tomto pořadí: Babylón, Egypt, Kréta, Řecko, Itálie, Galie, Německo, Normandie, Anglie a v 1. polovině 3. tisíciletí to budou země s průměrnou roční teplotou mezi 5 - 0° C, což odpovídá Severní Americe a Rusku-Eurasii. Z toho vyvozoval, že tyto dva celky převezmou kulturní nadvládu po Evropě.¹²⁶

¹²³ Savickij, P.N., *Шестина světa* (Руско jako geografický a historický celek), str. 195

¹²⁴ SLK, T-A/Sav 133-VI

¹²⁵ Savickij, P.N., *Шестина světa* (Руско jako geografický a historický celek), str. 65

¹²⁶ tamtéž, str. 133

Za další osobitý prvek Eurasie považoval její vztah ke stepi a ke kočovným národům, zejména Tatarům, kteří se podíleli na formování Eurasie. Narozdíl od tradičního negativního chápání vlivu Tatarů na formování Rusi, Savickij tvrdil, že právě díky nim neztratili Rusové svébytnost. Kdyby se Rusi zmocnili Turkové, kteří byli daleko méně liberální, co se týkalo náboženství, nebo západ, bylo by to podle jeho názoru horší. O západu píše: „...*kdyby se Ruska zmocnil západ, připravil by je o duši.*“ A naopak: „*Tataři očistili a posvětili Rusko, vštípli mu návyk moci,*“ čímž podle jeho názoru pomohli organizování státu, ač Rusy naučili krutosti a chamtivosti.¹²⁷ Se stepí spojoval i složitou ekonomickou situaci Ruska (např. zaostávání). To má velkou nevýhodu v tom, že nemá téměř žádné pobřeží, což je nevýhodné z hlediska obchodu, neboť ceny, které se musí zaplatit za dopravu zboží jsou vyšší, než u zemí, které mají rozvinutou lodní dopravu.¹²⁸ Více o tomto tématu pojednává Savickij v díle *Континент Океан (Россия и мировой рынок)*, kde rozebral vliv geografické situace Ruska-Eurasie na jeho ekonomiku.

3.2.5. Stát Eurasie

Jak si Savickij představoval „svou“ Eurasií? Co se týká geografického hlediska, prostor Eurasie se měl zhruba rovnat území SSSR, přičemž státy, které zde existovaly měly být uspořádány federativně, protože podle názoru Savického by federace nejlépe znázorňovala pestrost eurasijské kultury a zároveň napomáhala její jednotě.¹²⁹ Nejvíce pozornosti věnoval Savickij ideologické stránce: *«По мнению евразийцев, европейский демократический строй как таковой решительно не применим к условиям России. Евразийцы не отрицают, что в европейской обстановке он может являться годным решением. Но в том то и заключается качество России как особого мира, что в России обстановка иная. Там, где широко развитой этатизм и «плановое хозяйство» есть жизненная реальность, в государственной жизни*

¹²⁷ tamtéž, str. 139-140

¹²⁸ Савицкий, П.Н., Континент Океан, in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 399-400

¹²⁹ Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 60

*должна существовать определенная «константа», некоторый стержень, который давал бы устойчивость жизни государственного целого.»*¹³⁰ Za tuto konstantu považoval eurasijskou ideologii. V čele země měla být podle jeho názoru jediná silná strana (jiné by ani neexistovaly), která by byla nositelkou této ideologie. Vládu (= stranu) by ale nemohla vytvořit emigrace, protože v Rusku by neměla dostatečnou důvěru obyvatel. Roli emigrace Savickij viděl v ideologické práci a přípravě. Po pádu komunistů, by eurasijci zachovali některé organizační prvky sovětského systému (např. sověty).¹³¹ Budoucí vztah Eurasie a Evropy vyjádřil v článku *Евразийство (Опыт систематического изложения)* slovy: *«Это не проповедь священной войны Европе и не отрицание самобытности и ценности её культуры: но это- признание европейской культуры за еретическую, за променявшую небо на землю и потому искаженную и неудержимо стремящуюся к своей гибели.»*¹³² Dále v článku vyzýval Evropu, aby se vrátila ke svým původním křesťanským kořenům a opustila materialistický způsob života. Přesto však Savickij nechtěl, aby se Rusko Evropě zcela uzavřelo. Jako ekonom pro Eurasii vypracoval i budoucí podobu ekonomické stránky země, jež měla mít formu státně-soukromého systému. Za důležitější část považoval tu státní. Soukromý sektor měl podle něj sloužit k porovnávání toho, jak dobře pracuje státní sektor. Dále měl bránit monopolu a být celkově jakousi formou záruky.¹³³ Zajímavé je, že ač koncepci Eurasie z valné části rozpracoval sám, v jeho dílech se neobjevuje nic o sociální problematice. Podle všeho se jí nevěnovali ani ostatní eurasijci.

3.2.6. Verše

Savického verše zaujímají v jeho díle zvláštní postavení. Většinu z nich napsal v té době, kdy se nemohl věnovat své práci, tzn. během německé okupace a

¹³⁰ Савицкий, П.Н., Евразийство как исторический замысел (1933), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 108

¹³¹ Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 58-59

¹³² Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 65

¹³³ Савицкий, П.Н., Евразийство как исторический замысел (1933), in Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин), стр. 104-105

pak během věznění v gulagu. Nepsal je za účelem publikování, ale pokud se to tak dá říct, tak pro svou potřebu „vypsat se“, vyjádřit se k tomu, co se děje (verše z války), vyjádřit své pocity (verše z gulagu). Místo toho, abych se je zde rozebírala, uvedu příklady:

1. Válečné období:

Народ

*Кипит громоносное сердце народа,
Не знает предела героизм сынов.
Их славные подвиги в ролы и ролы
Народная гордость, и шит, и покров.*

*И девушки крепкой рукой помогают
Бойцам судьбоносную долю нести,
А извергов детские руки сражают
И пулю старцы из бьют на пути.*

*Народ величавый, безбрежный, безмежный,
Родимый, великий, родной мой народ,
Твой путь многотрудный, и бурный, и снежный,
К еще небывалой победе ведет.*

2. Verše z Gulagu

Свет пятьдесят четвертой параллели*

*Свет пятьдесят четвертой параллели!
Как ценишь этот краткий зимний свет,
Когда в глухие долгие недели
Ни электричества, ни керосина нет.
Как радуешься первому мерцанию
Едва занявшейся за тучами зари,
С каким невыразимым ожиданием
Глядишь на тёмный лес и очерк роц вдали.*

Светлеет лес - и на душе светлеет.

Вот начинаешь буквы различать.

И душу пленную средь зимней стужки греет

Возможность вновь работать и читать.¹³⁴

*На ней было тогдашнее мое местонахождение.

Ač vydání svých veršů původně neplánoval, nabídku k jejich publikování v zahraničí přijal, kvůli čemuž byl v roce 1961 zatčen. V zahraničí byl prezentován jako jeden z básníků perzekuovaných za svoji činnost,¹³⁵ i když tomu tak ve skutečnosti nebylo, protože verše napsal až v gulagu. Mluvílo se o nich jako o protisovětských, což také není pravda. Popisuje v nich sice těžký život vězně, ale pokud se zmiňuje o Sovětském svazu, tak jen v případě, kdy se k němu odvolává jako k rodné vlasti, kterou nepřestal milovat.

K dalšímu vydání jeho veršů došlo v roce 2005, kdy byla s pomocí grantové podpory Magistrátu hlavního města Prahy vydána sbírka *Неожуживленные стихи*.

3.2.7. Smysl životního díla Petra Nikolajeviče Savického?

„Emigrant...ztrácí rychle pravý styk s vlastní a nezná tudíž poměry, kombinuje jen představy, nikoli fakta, ... většinou si formuje události podle vlastních svých představ a přání a tudíž reaguje nesprávně politicky, děláje téměř vždy politiku příliš individuální a citově zabarvenou a nereálnou papolitiku.“¹³⁶

E. Beneš

Tento výrok Beneše podle mého názoru skvěle poukazuje na okolnosti Savického životního boje za to, v co věřil, ale co se nakonec nepovedlo. Bylo eurasijství Benešovou papolitikou? Byl Savického boj skutečně založen na nereálných základech, a proto ho prohrál? Vždyť eurasijská myšlenka se nakonec neuskutečnila, Sovětský svaz přežil několik dalších desetiletí a to, co přišlo po

¹³⁴ Obě básně jsou ze sbírky Савицкий, П.Н.: Неоживленные стихи, (составитель Станислава Савицкая), Рuská tradice, Прага 2005, стр. 22, 108

¹³⁵ NACR, Osobní spis P.N.Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV

¹³⁶ Savický, I.: Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách, str. 26

jeho pádu Savického Eurasii také neodpovídá. Když vezmeme v potaz to, co prožil, jak se mu skutečné sovětské Rusko „odměnilo“, musel být ve své víře opravdu pevný a odhodlaný. Celou dobu se mi vnucuje slovo snílek. Současný horlivý zastánce eurasijské myšlenky A. G. Dugin o Savickém napsal: *„Ведь он мечтал, что станет духовным вождем русской нации, поведет её к победе, могуществу и процветанию, что утвердит над гигантскими просторами континента Великую Весть и глубокую Мысль – Мысль о мировой миссии ЕВРАЗИИ.“*¹³⁷

Co zapříčinilo neúspěch eurasijství? V bolševiky také nikdo nevěřil a přesto se udrželi u moci sedmdesát let. Jednou ze slabin eurasijství narozdíl od ruského bolševismu bylo to, že nikdy neusilovalo o moc. Avšak původní komunistická myšlenka také nebyla mocenská a neměla se sovětskou vládou proletariátu nic společného. Je otázkou, co by se z eurasijství stalo, kdyby přece jen uspělo. I ono by mohlo být pozměněno a přizpůsobeno.

Savickij se snažil uchránit eurasijství od toho, aby se z něj stala probolševická ideologie, ale on sám o sobě nakonec prohlašoval, že je sovětský člověk a Sovětský svaz bránil. Podle mého názoru skutečným sovětským člověkem nikdy nebyl. Celou dobu jen v Rusko a to, že se změní, nepřestal věřit. Po celý život zůstal člověkem předrevolučním. Sovětská společnost té doby byla naprosto jiná než ta, ve které Savickij žil a pro kterou vytvořil svou eurasijskou ideu. Porevoluční společnost a zvláště její mladší generace by jeho myšlenky zřejmě nepochopila, protože vyrostla v úplně jiném prostředí, které nenavázalo na předchozí tradice. Dalo by se říct, že Savickij uvázl se svou ideou ve slepé uličce. V jedné ze svých básní z Gulagu symbolicky vyjádřil víru v to, že jeho celoživotní práce měla smysl:

Бессмертие мысли

Мне жаль моих не конечных трудов

И замыслов, широких и глубоких.

Я онемел под тяжестью оков,

¹³⁷ Дугин, А.Г.: Петр Савицкий Идеолог Великой Евразии,
<http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=1110>, 10. 2. 2008

*Под властью бед и будней одиноких.
Но знаю я: бессмертна наша мысль,
И в мире нет потерянных усилий.
Они живут. Но этой жизни смысл
Мы разумом еще не охватили:
Не в силах мы услышать этих струн
Для ясновидца внятное звучание,
Еще не научились этих дум
Непреходящее разгадывать быванье.*¹³⁸

¹³⁸ Савицкий, П. Н.: Неожиданные стихи, стр. 110

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo podat přehled zejména o životě a díle Petra Nikolajeviče Savického. Největší pozornost jsem věnovala právě biografii, která tvoří základní část práce. Kapitolu zaměřenou na dílo Savického jsem spojila s tématem eurasijství, protože je s dílem Savického neodlučně spjata. Zbývající část práce tvoří charakteristika emigrantských institucí, se kterými Savickij spolupracoval.

V první kapitole jsem se pokusila uceleně zmapovat život Petra Nikolajeviče Savického se zvláštním důrazem na jeho působení v tehdejší Československu. I přes to, že o něm dosud nebyly napsané žádné monografie, se mi podařilo získat dostatek materiálu k tomu, abych dokázala sestavit Savického biografii. To by se mi nepodařilo bez pomoci ochotných pracovníků všech archivů a organizací, ve kterých jsem se snažila najít nějaké informace o Savickém, ať už se jednalo o Slovanskou knihovnu, Národní archiv nebo Sacharovovo centrum v Moskvě. Právě materiály získané díky pomoci těchto tří institucí byly pro tuto část práce zásadní. Během svého pátrání po životních osudech Savického jsem narazila i na řadu problémových a těžko ověřitelných momentů, jako bylo například jeho údajné věznění na Kolymě nebo jeho záznam coby agenta StB v často zpochybňovaných Cibulkových seznamech (v seznamech na stránkách Ministerstva vnitra ČR jeho jméno nefiguruje). Tyto informace jsem v práci buď zmínila s tím, že se jedná o neověřené údaje nebo jsem je neuváděla vůbec.

V druhé kapitole práce věnované emigrantským institucím, jejichž členem Savickij byl, jsem se snažila o stručnou charakteristiku jejich činnosti a funkce, kterou v emigrantském životě zastávaly. Ke zpracování tohoto tématu mi výrazně pomohla kniha S. P. Postnikova *Русские в Праге*, která má tu výhodu, že vznikla přímo v době, kdy jednotlivé organizace působily. Byla vydána k 10. výročí Československa s cílem seznámit obyvatele s jejich činností - dalo by se říct, že se jedná přímo o průvodce životem emigrantské Prahy.

I přes celkovou obsáhlost díla Petra Nikolajeviče Savického bylo mým záměrem v třetí části této bakalářské práce shrnout a charakterizovat jeho základní témata a myšlenky. Vzhledem k tomu, že dílo Savického a eurasijství jsou vzájemně propojeny, nerozdělila jsem tato témata do dvou kapitol, ale spojila jsem je v kapitole jedné. Eurasijství jsem popsala jen v jeho zásadních rysech a etapách, kterými procházelo. Zasloužilo by si obšírnější charakteristiku, ale to nebylo cílem této práce. Co se díla týká, rozdělila jsem ho z hlediska jednotlivých témat, kterými se Savickij nejvíce zabýval, což byl vztah k bolševismu, postavení pravoslaví, teorie eurasijství, budoucí podoba Eurasie, geopolitika, ekonomie a historie. Podkapitolu jsem také věnovala Savického veršům, které v jeho díle zaujímají zvláštní postavení. V závěru kapitoly je pokus o nástin hodnocení jeho životního díla, které v případě eurasijství přežilo do dnešních dní.

Резюме

Петр Николаевич Савицкий и пражская русская эмиграция

Настоящая работа посвящена жизни и творчеству одного из главных вождей евразийства Петра Николаевича Савицкого. Она подразделена на три основные части: биография Савицкого, организации, с которыми Савицкий сотрудничал, евразийство и творчество Савицкого. Поскольку эта тема до сих пор не была монографически разработана, целью работы является познакомить читателя с основными моментами труда и судьбы Савицкого.

Самое большое внимание уделено части, посвященной биографии. Для ее составления были применены данные из двух основных источников – из фондов Петра Николаевича Савицкого сохранных в Славянской библиотеке и Национальном архиве Чешской Республики. Настоящая часть разделена по жизненным событиям Савицкого на четыре главы.

Первая из них описывает период жизни с его рождения по его прибытие в Чехословакию. Петр Николаевич Савицкий родился в 1895 году на территории современной Украины. После учебы в Политехническом институте в Санкт Петербурге он вступил в добровольческую армию генерала Деникина, с которой он попал в Крым и оттуда по приглашению Петра Струве приехал в Болгарию. Здесь он по поводу статьи Трубецкого Европа и Человечество написал статью Европа и Евразия. В ней в первый раз прозвучали основные мысли будущего евразийства. Это случилось в 1921 году, когда был также издан первый евразийский сборник. В конце того же самого года Савицкий решил переехать в Чехословакию, где среди эмиграции создались хорошие условия для его научной деятельности.

Во второй главе дается характеристика периода Савицкого жизни с его прибытия в Прагу. После него он закончил свою учебу и получил звание приватного доцента на Русском юридическом факультете. Он был членом также других эмигрантских организаций, прежде всего педагогических, как

например Русского народного университета или Института сельскохозяйственной кооперации. К этому периоду относится главным образом евразийская деятельность – труд всей его жизни. Савицкий стоял во главе евразийства с его самого начала и посвятил ему всю свою научную карьеру в надежде на то, что оно достигнет успеха и станет идеологией будущей России – Евразии. Однако в первой половине 30-х годов евразийство начало приходить в упадок и с приближающейся второй мировой войной оно фактически перестало существовать. Даже Савицкий покинул евразийство из-за того, что во время войны не мог публиковать свои труды. Для улучшения материального положения семьи Савицких ему была в 1940 году предложена должность директора Русской гимназии. В 1944 он воспрепятствовал набору студентов в армию генерала Власова и следствием того был арестован немцами. Скоро, в 1945 году, его арестовали опять. Но на этот раз не немцы, а советская НКВД.

Темой третьей главы является заключение Савицкого в лагере в Мордовской АССР, где прожил десять лет. Почти единственным источником, из которого можно было узнать о событиях, произошедших в это время, была личная корреспонденция Савицкого с его семьей. Некоторые его впечатления, касающиеся жизни в лагере, можно найти также в стихотворениях, которые он в этот период написал. Короткое время он работал на лесоповале и после того в лагере занимал функцию культорга и библиотекаря. Все время он занимался также своей специальностью – географией, геополитикой, экономией или историей, чтобы «не сглазить». На свою судьбу он не жаловался, даже просил о предоставлении ему советского гражданства, которое он, однако, никогда до своей смерти не получил. По истечении десяти лет его отпустили и позволили ему вернуться в Чехословакию.

То, что произошло в жизни Савицкого после его возвращения в Прагу до его смерти в 1968 году, описано в последней главе первой части работы. Поскольку евразийство перестало существовать и организации, с которыми он сотрудничал, прекратили свою деятельность, он должен был найти себе другую работу. Чехословацкая академия наук ему предложила участвовать а

подготовке энциклопедического словаря. Однако главным его занятием стал перевод научных статей с чешского языка на русский для разных журналов. В 1961 году был Савицкий арестован чехословацкой службой безопасности из-за антисоветского содержания его стихов из ГУЛАГа, опубликованных во Франции под псевдонимом Востоков, но уже через год его амнистировали. Петр Николаевич Савицкий умер в Праге в 1968 году.

Вторая часть посвящена важнейшим организациям эмигрантской Праги, с которыми Савицкий сотрудничал. Большое внимание уделено главным образом педагогическим учреждениям, потому что они играли существенную роль в жизни эмигрантов. Выпускникам этих учреждений было легче устроиться на работу и ассимилироваться в чехословацкой среде, так как скоро стало ясно, что их эмиграция будет не временная, а постоянная. Финансирование эмигрантских организаций обеспечивало прежде всего чехословацкое правительство через посредство так называемой «русской акции», план которой возник в 1921 году. Целью этой акции было не только предоставить гуманитарную помощь нуждающимся, но и завязать взаимные отношения. Масарик надеялся на то, что эти отношения с будущей демократической Россией принесут Чехословакии пользу. В половине 20-х годов Бенеш из-за внутреннеполитических проблем заявил о намерении правительства русскую акцию прекратить. Но она наконец продолжила до начала второй мировой войны, хотя размер финансовой поддержки драматически уменьшился. В рамках эмиграции существовала одна основная организация, способствовавшая возникновению нескольких других – так называемый Земгор. Им были открыты следующие учреждения – Русский народный университет, Русская реальная реформированная гимназия или Русский заграничный исторический архив. Кроме вышеуказанных институций был Савицкий сотрудником – Русского юридического факультета, Археологического института им. Кондакова, Института сельскохозяйственной кооперации, Союза русских писателей и журналистов. Деятельность настоящих организаций хорошо характеризуется в книге С. П. Постникова Русские в Праге, которая была

написана и издана в Праге в 1928 году, с целью представить их работу чехословацкой публике.

В последней части, разделенной до двух глав, дается характеристика евразийского движения и творчества Савицкого.

Началом евразийства можно считать статью Савицкого Европа и Евразия, возникшую в качестве рецензии на брошюру князя Трубецкого Европа и Человечество в 1921 году. Трубецкой в ней критикует эгоцентризм западной (романо-германской) культуры и призывает Европу избавиться от него. С тем Савицкий не согласился и утверждал, наоборот, что эгоцентризм каждой культуры необходим, чтобы она была способна противостоять Европе и европоцентризму. Таким народом он считал прежде всего Россию, которую здесь во-первых назвал Евразией. В этой статье Савицкий также высказал свою мысль о том, что Россия не Азия, не Европа, а своеобразный континент со своей особой культурой и историей. Эти мысли сформировали основу нового движения. Целью евразийства было доказать своеобразность России-Евразии и стать идеологией «будущей России». Кроме Савицкого к главным членам движения принадлежали князь Н. С. Трубецкой, Г. В. Флоровский, Г. В. Вернадский, П. П. Сувчинский и др. Евразийство быстро приобрело известность среди эмигрантов, особенно среди студентов, и создались две главные центра в Праге и Париже. Деятельность евразийцев заключалась в их научном труде, публикации (сборники, статьи, газеты), чтению лекций, и в усилиях познакомить с евразийством советских граждан, путем тайных поездок членов движения в СССР или путем распространения печатных материалов. Однако евразийские стремления на территории СССР были контролированы ГПУ, что евразийство скомпрометировало. Внутри движения в конце 20-х годов также возникали проблемы, которые перешли в его раскол, так как Савицкий отказался от большевистских взглядов парижской группы. Евразийцы все время верили в скорое падение большевиков, но со временем оказалось, что это была пустая надежда. В 1931 состоялась большая (первая

и последняя) евразийская конференция в Брюсселе, но ни она не смогла спасти движение от неотвратимого конца.

Евразийство тесно связано с обширным творчеством Савицкого. В своих трудах он использовал знания из области геополитики, географии, истории, философии, экономики или культуры, чтобы разработать теорию евразийства. Основными темами его трудов были отношение к революции 1917 года и к большевизму, православие, экономика, история, культура и географическое положение Евразии. Его целью было создать государство, в главе которого стояла бы единственная политическая партия, носителька евразийской идеологии. В противоположность большевистскому атеизму Савицкий ставил православие, которое считал единственным чистым вероисповеданием. Что касалось места православия в государстве, то он писал о их взаимной неотъемлемости.

Особое положение в творчестве Савицкого занимают его стихотворения, возникшие в тех этапах его жизни, когда он не мог заниматься своим научным трудом. Речь идет о второй мировой войне и заключению в лагере. В них он высказал свои впечатления и чувства. Особенно в стихах из лагеря, в которых он подводит баланс своей жизни и творчества.

Bibliografie

Použité prameny

1. Fond Petra Nikolajeviče Savického ve Slovanské knihovně v Praze
2. Osobní spis Petra Nikolajeviče Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV v Národním archivu České republiky v Praze
3. Archiv společnosti Memorial

Použitá literatura

1. Běloševská, L.: Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice 1918-1938. Euroslavica, Praha 1998
2. Bystrov, V.: Konec Ruského zahraničního historického ústavu v Praze in: Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов. Прага 1995, стр.70-84
3. Kopřivová, A.: Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921-52). Národní knihovna ČR- Slovanská knihovna, Praha 2001
4. Podaný, V., Barvíková, H.: Ruská a ukrajinská emigrace v Československé republice 1918-1938 (Přehled archivních fondů a sbírek uložených v České republice). Archiv Akademie věd České republiky, Praha 1996
5. Putna, M. C.: Rusko mimo Rusko, Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991, Díl 1. Petrov, Brno 1994
6. Rachůnková Z., Řeháková M.: Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918-1945. Národní knihovna ČR, Praha 1996
7. Savickij, P. N.: Šestina světa (Rusko jako geografický a historický celek). Melantrich, Praha 1933
8. Savický, I.: Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938. Academia, Praha 2004

9. Sládek, Z.: Русская акция помощи в истории русско-чешских и чехословацко-советских отношений in: Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов. Прага 1995, стр. 16-26
10. Tejchmanová, S.: Rusko v Československu: Bílá emigrace v Československu 1917-1939. H&H, Jinočany 1993
11. Voráček, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení: Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace. SET OUT, Praha 2004
12. Омельченко, Н.А.: Политическая мысль русского зарубежья. Очерки истории (1920- начало 1930-х годов). Планета детей, Москва 1997
13. Постников, С.П.: Русские в Праге. Прага 1928
14. Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века. Энциклопедический биографический словарь. РОССПЭН, Москва 1997
15. Савицкий, П.Н., Евразийство (Опыт систематического изложения, 1926) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
16. Савицкий, П.Н., Евразийство как исторический замысел (1933) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
17. Савицкий, П.Н., Европа и Евразия (1921) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
18. Савицкий, П.Н., Ещё о национал-большевизме (1921) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
19. Савицкий, П.Н., Континент Океан in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин) Аграф, Москва 1997

20. Савицкий, П.Н., Очерки международных отношений (1919) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
21. Савицкий, П.Н., Поворот к Востоку (1921) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
22. Савицкий, П.Н.: В борьбе за евразийство (1931) in: Савицкий, П.Н.: Континент Евразия (составитель А.Г.Дугин). Аграф, Москва 1997
23. Савицкий, П.Н.: Евразийский временник. Книга 4. Берлин 1925
24. Савицкий, П.Н.: Неожиданные стихи (Составитель Станислава Савицкая). Ruská tradice, Прага 2005
25. Серапионова, Е. П.: Пражский Земгор и его деятельность in: Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов. Прага 1995, стр. 597-606
26. Степанов, Н.Ю.: Практическая работа пражской группы евразийской организации как политической партии in: Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы проведенных исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов. Прага 1995, стр. 437-447
27. Трегубов, Ю.А.: Восемь лет во власти Лубянки. Пережитое: Записки члена НТС. Frankfurt/M.: Посев 2001

Internetové zdroje

1. <http://archive.svoboda.org/programs/lived.082205.asp>, (10.2.2008)
2. <http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=1110>, (10.2.2008)
3. <http://www.upn.gov.sk>
4. <http://www.sakharov-center.ru>
5. <http://www.memo.ru>
6. <http://www.evrazia.org>

7. <http://www.russia3.ru>

Život Petra Nikolajeviče Savického ve fotografiích

Fotografie z konce 20. nebo poč. 30. let

Mordovie, Sovětský svaz, 1955

Fotografie ze spisu P. N. S. z fondu Útvaru nápravných zařízení MV, 1961

Jedna ze tříd Ruského gymnázia

Tzv. Profesorský dům, kde Savickij žil se svou rodinou

Místo posledního odpočinku Petra Nikolajeviče Savického na Olšanských hřbitovech

Pamětní deska na Profesorském domě

trída char.	fys. věk	výše ul. trestu	char. tr. činu	vazba	zdravot. klasif.	obor profese	rok nástupu	čl. skupina	podpis předsedy komise
8	4	2	5	V	IIIb	/	1961	B	<i>P. Savický</i>

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že po svém propuštění z vyšetřovací vazby SNB zachovám naprostou mlčenlivost o všem, o čem jsem se ve vazbě dozvěděl.

Jsem si vědom toho, že všechny své poznatky ve vazbě získané jsou součástí státního tajemství a že se vystavím trestnímu stíhání pro protistátní trestný čin, kdybych tento svůj slib mlčenlivosti jakkoliv porušil.

Prohlašuji, že nemám proti správě věznice nebo NPT žádné požadavky s výjimkou nevyužitých peněžních odměn, které budou odeslány poštou.

V *Prague* dne *10. 5.* 19 *62*

P. Savický
podpis

Prohlášení P.N.Savického o zachování mlčení po propuštění z vězení z r.1962

Zákl. čís. 9003	Obv.	Společníky má - nemá	Uprchl dne:
	Ods.	Osobní spis založil:	Na útěku dopaden:
		ÚTVAR NÁPRÁVNÝCH ZAŘÍZENÍ MV č. 1 pošt. úřad Praha 66, schr. 07	Pokus, příprava útěku:

Nastoupil trest sám dne 19

Dodán-a do vazby — ~~trestu~~ dne/ 11. 5. 19 61 v hod. 13, 20 kým SV - MV, Praha

Skartovat v roce: A-12

OSOBNÍ SPIS

Petr Nikolajevič		Zaměst. nání	ex. překladač	Rývední povol:	univer. docent
Jméno		Rod. stav:	vdovec	Voják nevoják:	
Savický	Příjmení	Národ- nost:	ruská	Dříve trestán:	ne.
Rozená nebo přezdívka					

Narozen(a) 18.7.1895 / Kde Černigov Okres SSSR

1.	od 11. / 5. 19 61	hod.	do 29 / 9. 19 61	hod., t. j.	r.	m.	d.	hod.	min.
VAZBA	2.								
	3.								
	4.								

Osobní spis Savického ve fondu Útvaru nápravných zařízení MV